

EMIGANI Enshokolezi

Ecitabu c'Emigani lwo lwîganyo lwinja bwenêne omu bitabu by'obumanye. Eco citabu cibâmwo enyigîrizo z'amango ga ngasi lubero, ga mîra. Ecigabi ca mîra bwenene cibâmwo bihimbi bibirhi (10—22; 25—29) byàandikagwa na Salomoni. Ye walolagwa ensiku zoshi nka muntu mwîrhonzi kulusha abantu b'omu Israheli boshi. Cibâmwo n'eyindi migani yayandikagwa n'abandi bantu bashi-nganyanya na bîrhonzi; ci amazîno gabo garhadesirwi (22, 17—24, 34). Ecitabu c'Emigani cifundisirwe n'enyimbo z'okukuza omukazi mutagatifu (31, 10-31). Eci citabu ciyigîriza oku Nyamuzinda ahêmba obwôrhere bwinja bw'okuli, obuzigire, obucêse bw'iroho n'obwîrhôhye. Ci kwône anahane ngasi bijiro bibi bilwîsa obwo bwinja. Obwo bwîrhonzi kuli kuderha kurhi? Kuli kukenga Nyamuzinda n'okumuyegemera yênène. Rhwanâbone Obwîrhonzi bucîderhera n'okucîkuza nka bwâgo bwâgo. Bwîrhonzi bwa bene obwo buli bwa bumvîkane ekarhî kabwo bwône haguma na Nyamuzinda kurhenga ensiku zoshi, bwârhabîre Nyamuzinda okulema igulu (8, 22-31). Bwo burhanzi rhwabona omu Bibliya ebyo binwa byarhôla obwîrhonzi nka muntu nkana. Buzira kuhabuka ciru n'ehitya, enyigîrizo z'eyo migani zirhalushiri ezi rhwâhâbirwe na Yezu Kristu, bulya ye «Bwîrhonzi bwa Nyamuzinda». Rhurhayibagiraga kandi oku idini

ly'okunali lirhankaj'enyanya n'okuhimana nka
lirhayimangîri oku muntu mukengwa. Liguma
liguma Endagâno Mpyâhya ekolêsa emigani ya
muli eco citabu. Co cirhumire ngasi mukristu
ayumvîrhize anakenge ezo ngerêrezo z'abîrhonzi
b'omu Israheli ba mîra.

EBIRIMWO

1. Mahano g'oburhimanya: cigabi 1, 1—9, 18
2. Emigani mikulu ya Salomoni: c. 10, 1—22,
16
3. Emigani y'abandi birhonzi: c. 22, 17—24, 22
4. Eyindi migani y'abanya-bwenge bunji: c. 24,
23-34

Izîno ly'ecitabu

- 1 Migani ya Salomoni, mwene Daudi, mwâmi
w'Israheli:
- 2 oku kumanya oburhimanya n'ihano, oku
kuyumva bwinjâ ebinwa bizibu;
- 3 oku kumanya abîgîrizibwa n'abalenga,
okushinganyanya, okubâ ntagengwa
n'okurhondêza;
- 4 okuhêreza abagûnda obulenga, n'omwâna
w'obusole obumanye n'obulenga
bw'amakengu.
- 5 Omurhimanya ayumve, anayûshûlemwo
obulenga bwâge, n'omuntu mukengwa
akûlemwo obulenga bw'okurhegeka;
- 6 amanyiyumva ebinwa bizibu n'emigani,
ebinwa by'abarhimanya n'emigani yâbo.

- 7 Okurhînya Nyamuzinda, gwo murhondêro gw'oburhimanya, basirhe bwo barhakwirirwa burhimanya, barhakwirirwa n'ihano.

I. Enshula-mwanzi: Amahano gw'oburhimanya

Omurhimanya kuyâka ayâka abîra babî

- 8 Yumva mwâna wâni, ihano lya sho, orhahîraga okagaya akanwa nyoko akubwîra,
9 ciri cimanè ca kukwânana irhwe lyâwe, gali magerha omu igosi lyâwe.
10 Mwâna wâni, erhi abanya-byâha bakâlonza okukushumika, orhayêmêraga!
11 Erhi bakakubwîra mpu: «oyîshe rhugende rhweshi, rhucîbundike rhubulage omukò buzira igwârhiro, rhucîfulike rhulinge omwêru-kwêru:
12 mpu rhubamiranguse kula okuzimu kuna-jira, rhubamire baguma-guma nka kula banayandagalira omu nshinda.
13 Mpu rhwabona ebinja-binji, enyumpa zîrhu rhwazibûmba munyago,
14 Mpu wayesha ecigole haguma nîrhu obone ogwâwe mwanya, nshoho nguma rhwakazibîkira rhweshi».
15 Mwâna wâni, orhahîra okabakulikira omu njira bali, oyêrekeze amagulu gâwe kuli n'enjira balimwo,
16 bulyâla amagulu gâbo buhanya gayêrekîre, galibirhîre okugendibulaga omukò,

- 17 na bulyâla kuli kurhamira busha, okulambûlira akasirha* omu masù g'akanyunyi.
18 Abôla bônene bacîrhega, buhanya bwâbo bayunja-yunja.
19 Kwo azinda ali ntyo oli magene gw'okuzimba, amagene kuyisa gayisa oyu gamahândira.

Okuyumva amahano g'oburhimanya

- 20 Oburhimanya budwîrhe bwayâkûliza† omu njira, bulengezize izù omu ngo ziri emuhânda.
21 Aha mashanga-njira kuhamagala budwîrhe bwahamagala, aha nyumvi z'olugô‡, bugwêrhe emyanzi.
22 Mpu «mmangaci mwaleka obuhwinja bwinyu ebi bingolo-ngolo? Na bacinya-masheka kuhika mangaci erhi bâsheka? N'abahwinja, kuhika mangaci erhi bayânga obumanye?
23 Muyêrekere amahano gâni, nkola nâmmubwîra ogûndi emurhima, nâmmumanyisa ebinwa ngwêrhe.
24 Kulya kubà nahamagîre, kulya kubà nalengezize okuboko na ntâye washibirîre,
25 Kulya kubà mwagayaguzize amahano gâni goshi, murhanayemiri mmubwîre,
26 Nâni nkola nashekera obuhanya bumulikwo, nâsheka hano mujâmwo ecikango.

* **1:17 1, 17** «akarhonde karhafâ oku bulêmbo» halî ebinyunyi birhegwa n'akasirha, ebindi bulya biri byênge biciyakire bibona oku byamarhegwa. † **1:20 1, 20** Burhimanya kwo adesire nka muntu, nka mulêbi (Yer 7, 2; 5, 1). ‡ **1:21 1, 21** Olugô lwa mîra e Bulaya n'e Buyahudi, lwalikwo ecôgo cizibu.

- 27 Hano entemu emurhibukira nka nkuba ya cihonzi, hano obuhanya bwinyu buyisha nka mpûsi ya kalemêra, amango ebidârhi, n'ebihamba byâmurhibukira.
- 28 Ago mango bâmpamagala ci ntadumizè, bânnonza barhânambonè.
- 29 Balahire obumanye, babula kwacîshoga okurhînya Nyakasane.
- 30 Barhalonzagya ihano lyâni, bàgayire ebi nababwîraga byoshi:
- 31 Bakolaga bâlya amalehe gw'obuhabusi bwâbo, bàyigurha amahano bàcîhaga bône.
- 32 Bulya obuhûrha bw'omuhwinja bunamuyîrhe, n'oburhashîbirira bw'ebingolo-ngolo bunabihezè.
- 33 Ci kwône onyumva yêhe âyôrha adekerîre, anarhulûle buzira kuyôboha buhanya buci».

2

Obwîrhonzi bunalange omuntu oku bîra babî

- 1 Mwâna wâni, erhi wankayankirira ebinwa byâni, okanabîkirira amarhegeko gâni oku murhima gwâwe,
- 2 Okanarhega oburhimanya okurhwiri, onayêrekezagye omurhima ebwa makengu.
- 3 Nêci, erhi wankadôsa emirhima, erhi wankalakira obukengêre,
- 4 Erhi wankabulongereza kula balongereza ensaranga erhi wankabusikimba kula bahûmba obuhirhi,

- ⁵ Ago mango wanayumva okurhînya Nyakasane kwo kuderha kurhi, wanabandâna okurhînya Nyakasane.
- ⁶ Nyamuzinda ye hâna oburhimanya, Omu kanwa kâge mwo murhenga obumanye n'obumva.
- ⁷ Abashinganyanya bo abîkîre obucire bwâge, yêne ye mpenzi ya balya basêza obudahe-muka,
- ⁸ Yêne ye mulanzi w'enjira z'obushinganyanya, ye mulanzi w'enjira z'abemêzi bâge.
- ⁹ Ago mango wanamanya kurhi omuntu ashin-ganyanya, Kurhi abâ ntagengwa na kurhi arhondêza! Njira za bucire ezo zoshi.
- ¹⁰ Amango omurhima gwâwe gwâjâmwo oburhimanya, n'obumanye bushagaluse omurhima gwâwe
- ¹¹ Ago mango, obwîrhonzi bwanakulânga, n'obumva bwânakubîka.
- ¹² Kuderha mpu bakuyâse njira mbî, bakuyâse omuntu w'ebinwa by'obulyâlya,
- ¹³ Bakuyâse balya bakàlekêrera enjira nnungêdu; balya bajà babûnda-bûnda omu njira z'omwizimya;
- ¹⁴ Balya bayumva basîmire okukola amaligo, banunirwe n'okubêra omu mahabwe.
- ¹⁵ Enjira zâbo zibà za binzongo-nzongo, n'emikâba bayishamwo erhabà eshongîre.

- 16 Obwîrhonzi bwâkulanga oku mukazi
w'embuga*, oku mukazi mugenzi n'oku
binwa byâge by'olubohôlolo;
- 17 Olya walesire owâbo bàkulaga bo naye,
àyibagire eciragâne ca Nyamuzinda wâge.
- 18 Enyumpa yâge ehengemire ebwa lufù, n'enjira
zâge yo ziyêrekîre ebwa mpehema.
- 19 Abajâ emunda ali boshi barhalimwo ôgaluka,
barhacifâ bâlabasire omu njira z'akalamo.
- 20 Ntyo kwo walambagira omu njira
y'abantu nkana, kwo walanga enjira
y'abashinganyanya.
- 21 Bulyâla abantu bashinganyanya bo bâyishirya
ecihugo†, entagengwa zo zâyishicibêramwo;
- 22 Ci abaminya bôhe kukûlwa bayishikûlwa
omu cihugo. Endyâlya kukagwa
zâyishicikagwâmwo.

3

*Ogwêrhe oburhirnanya erhi anagwêrhe
ec'agwêrhe*

- 1 Mwâna wâni, ebinwa nkubwîzire obibîkire
emurhima, N'amarhegeko nkuhîre,
ogasêze, ogahire emurhima
- 2 Bulyâla nsiku byakuyûshûlira, n'emyâka
y'akalamo n'omurhûla.

* **2:16 2, 16** «omukazi w'embuga» ko kuderha: mukà bene. Eci
cigabi cirhanzi cishubulwire kanji kanji eryo ihano ly'okucîlanga
oku bulala (sinza Mig 5, 2-10; 6, 23-25; 7, 5-27) † **2:21 2, 21**
Eco cihugo c'Israheli eco, mw'ogu mugani. Ahâli h'okuderha ol-
ubaga lwîshogwa n'agandi mashanja, omwandisi agabire olubaga
lwîshogwa mwo mpiriri ibirhi: abarhimanya n'enkola-maligo
erhi entagengwa n'abaminya.

- ³ Obukûnda-Lulema n'obudahemuka birhakujâga kulî! obiyambalire omu igosi, obiyandikire oku lwâsi lw'omurhima gwâwe.
- ⁴ Wâbona oku warhona onabè n'obuhashe omu masù ga Nyamuzinda n'ag'abantu.
- ⁵ Oyêgemere Nyamuzinda n'omurhima gwâwe gwoshi, orhanahîraga okayêgemera obwenge bwâwe wênene.
- ⁶ Omu mirimo yâwe yoshi orhahîraga okamuhaba, Wâbona oku ayumanyanya enjira zâwe.
- ⁷ Orhacîkebagwa mpu okola oli murhimanya: okazirhînya Nyakasane onayâke amabî;
- ⁸ Okwôla kwaciza omubiri gwâwe, kunabombêze orhuvuha rhwâwe.
- ⁹ Okazikenga Nyakasane omu kumurhûla ebi ogwêrhe, haguma n'ebirhanzi-rhanzi by'omu misî yâwe*;
- ¹⁰ Ago mango enguli zâwe zanayunjula ngano, n'emikenzi yâwe yanayunjulirana irivayi lihyâhya.
- ¹¹ Mwâna wâni, orhakengulaga obuhane bwa Nyakasane, Orhanayumvagya kubî okakalihirwa
- ¹² Bulya Nyakasane kwo akalihira oyu asîma, nka kula omulume akalihira omugala arhonya. Iragi ly'omurhimanya

* **3:9 3, 9** Omwâka muhyâhya, omwâna wa burhanzi, enterekwa y'omuntu, lyâli irhegeko okurhûla Nyakasane omwâka muhyâhya omu kushênga omushigo n'okuvuga omûnkwa (sinza Mib 18, 12-13; Lush 14, 28-29).

- 13 Ali muntu muny'iragi obona âhika oku burhi-manyanya, omuntu obona ahika oku makengu.
- 14 Bulya aha omuntu ankabona amagerha, ankabona oburhimanya: Obugwêrhe ye yunguka kulusha ogwêrhe amasholo.
- 15 Bulushire amagerha citwîro; mw'ebi omuntu acîfinja byoshi ntà kantu kabuhisirekwo.
- 16 Bufumbasire omu kulyo, omwandu gw'ensiku, n'omu kulembe obuhirhi bw'irenge!
- 17 Enjira bugera mwo ziri njira za masîma, n'emikâba bugeza mw'omuntu, ebwa murhûla† ehêka.
- 18 Bubà murhi gwa kalamo oku muntu obufumbasire; n'obugwêrhe anashube muntu obêrîrwe.
- 19 Nyakasane bushinganyanya àlemagamwo igulu, àyimânika amalunga n'obukengêre.
- 20 Emisima bumanye bwâge bwayihûmbaga, n'olumè bitù bikazilurhoza.
- 21 Mwâna wâni, ebi byombi obisêzekwo amasù: obîke ihano, olange n'obwîrhonzi;
- 22 Byo byabâ buzîne bw'omurhima gwâwe, bunabè bulimbi bw'igosi lyâwe.
- 23 Ago mango wanashûrha enjira yâwe buzira bwôba n'okugulu kwâwe kurhasârhalè.

† 3:17 3, 17 Omurhûla cirhali cidêkêrera kwônene c'okubà ntà mbaka zihali ci kuli kuhashirya bwinjà ehyâwe buzira bihamba bici, go mango baderha eno mwîrhu, mpu: arhaganya buligo arhanabulânga (sinza Mig 8, 18) n'omu Ndagâno Mpyâhya, omurhûla bubà. bwinjà buli endalâla omu murhima gw'omuntu, ngalo ya Mûka Mwimâna.

- 24 Aha kugwîshira orhâyumve côbà, n'amango okola ogwîshîre, irô lyâwe lyâbà linunu.
- 25 Orhâyôbohe cikango, orhâyôbohè kurherwa n'abaminya.
- 26 Bulya Nyakasane abâ burhwâli bwâwe, achinga okugulu kwâwe oku mirhego.
- 27 Orhalahiraga ecijiro cinjà oku muntu ocikwânîne, nk'ogwêrhe obuhashe bw'okucîjira.
- 28 Orhahîraga okabwîra omulungu, mpu: «genda, ogere lundi lusiku», erhi, mpu: «irhondo nâkuhâ», n'obwo kalya kântu kali omu nfunè zâwe.
- 29 Orhahîraga okasîngira omulungu obulyâlya, n'obwo yêhe acîkwîkubagîre.
- 30 Orhagwârhîraga omuntu oku lûnu wamulôngôza, na ntà kubî akujirîre,
- 31 Orhayâgalagwa n'omuntu w'embaka, orhanahîraga okacîshoga enjira zâge.
- 32 Bulyâla abahalanjisi Nyakasane arhababâkwo, abantu nkana bwo arhonya.
- 33 Enyumpa y'omumînya ebà ehehêrîrwe na Nyakasane, enyumpa y'abashinganyanya yôhe ebà ngishe.
- 34 Ayishishekera ba-cinya-masheka, ci abagûnda kurhona bârhona emwâge.
- 35 Irengè gwo mwanya gw'abarhimanya, ebingolo-ngolo byôhe okukobwa ko kâbo kashambala.

4

Okucîshoga oburhimanya

- 1 Bâna bâni, yumvi enyigîrizo za sho, murhege okurhwiri lyo mumanya obwenge.
2 bulya nyigîrizo nyinjà namuhà: murharhibaga akanwa kâni.
3 Nali muburhe: mugala wa lârhâ! nali mwinjà na murhonyi omu masù ga nyâmâ.
4 Nabwîne Lârha akazimbwîra, erhi: Omurhima gwâwe gusêze ebinwa byâni, osêze amarhegeko gâni wâlama.
5 Oyanke oburhimanya, oyanke obwenge, orhayîbagiraga, orhacîhambûlaga oku mahano gâni.
6 Orhabusigaga nyuma, bwâkulanga, oburhonye bwakubîka.
7 Omurhondêro gw'oburhimanya; kuyanka oburhimanya kuguza ebi ogwêrhe byoshi obone amakengu*.
8 Obushamâmbire, bwakuhira enyanya, bwâshuba irenge lyâwe okubuhôbera,
9 Oku irhwe lwâwe bwâdêkerezakwo ecimanè cikukwânîne bwâkuhêreza ecimanè c'irenge†.

Okucîlanga oku bantu babî

- 10 Yumva mwâna wâni, yumva ebinwa nâkubwîra; wâbona oku emyâka y'akalamo kâwe yâluga
11 Njira ya burhimanya nkuyeresire, omu njira nnungêdu nkugezize.

* 4:7 4, 7 Nka kulîra omurhondêro gw'okuyôga kuli kujà omu mîshi ly'omuntu amanyiyôga, n'okwo kujà omu mîshi kuligi kurhenga eburhambi bwâgo. † 4:9 4, 9 Binwa îshe âkazagimubwîriza.

- 12 Omu kulambagira amagulu gâwe ntâco câgahanza, ciru wankakûla omulindi, orhâsarhalè.
- 13 Ogwârhe enyigîrizo orhazirhibaga, ozilange, ko kalamo kâwe.
- 14 Orhageraga omu njira z'abaminyà, orhayishaga omu njira z'abantu babî.
- 15 Okaziziyâka orhazigeragamwo, onagere kuli orhaluke.
- 16 Bulya barhajà irô barhanajikola amaligo, barhabona irô nka barhacijira enkumba;
- 17 na bulya mugati gwa bumînya balya, n'irivayi banywa lya buhagwè.
- 18 Enjira y'abashinganyanya kw'eri nka bucè bwa lubûngu-bûngu, bwo buyisha bwakula kalinde kabà kasirahinga.
- 19 Enjira y'abaminyà kwo eyôrha nka mwizimya, Abarhamanya bici bibasârhazize.

Okucîrhega-rhega

- 20 Mwâna wâni yùmva bwinjà ebinwa byâni, emyanzi nâkubwîra oyirhege okurhwiri.
- 21 Erhafulumukaga isù lyâwe, oyibikire oku nyômvu y'omurhima.
- 22 Kulya kubà kali kalamo oku muntu wamâyihikakwo, ganali magala oku mubiri gwoshi.
- 23 Olange omurhima gwâwe, kulusha ebindi byoshi, gwo gubà nshôko y'obuzîne.
- 24 Akanwa kaderha ehigalu-galu okacîke karhakulirânaga, n'omunwa gubêsha, gurhakugeragaho.

- 25 Amasù gâwe gakazilola embere, n'obusù
bwâwe bukaziyêrekerera embere zâwe.
- 26 Okaziyumanyanya emikâba wagera-mwo,
n'enjira zâwe zoshi zikazibà zikomîre.
- 27 Orhadungiraga ekumosho erhi ekulyo,
okugulu kwaze okuyâse obubî.

5

Omanyè omukazi mugenzi

- 1 Mwâna wâni, yumvîrhiza oburhimanya bwâni,
rhega ihano lyâni okurhwiri.
- 2 Ly'omanyilanga enkengêro zâwe, lyo n'akanwa
kâwe kamanyibîka emyanzi, omukazi
w'ecishungu orhahîra okamukonolera
amasù*.
- 3 bulyâla akanwa k'omugenzi, bûci bwa mukè
kâgegena, n'ebinwa byâge byo biyêngûla
kulusha amavurha.
- 4 Ci kwône binazînde† erhi kwo byalula nka
mutuzo, kwo binayôjiha nka ngôrho ya môji
abirhi.
- 5 Amagulu gâge yo garhandalikira ebwa lufù,
n'igenda lyâge yo lihêka ekuzimu.
- 6 Lirhayerekera omu njira y'akalamo, ci libà
igênda lyadûnga-dûnga burhashîbirira bici.
- 7 Yumvagya nkubwîre, mwâna wâni, orhazi-
gaga hajira ebyakuyibagiza ebinwa by'oku
kanwa kâni:

* 5:2 5, 2 Vulgata (Bibliya ya cilatini) yo rhuyankire-kwo okuhin-
dula eci cinwa ntya. † 5:4 5, 4 Omwenda nka gwaciribwa erhi
guli mununu, nebyâha kwo na kuguma. 5, 11: Omu kuderha:
obone wamâhwêrwa n'omubiri gw'eminyafu.

- ⁸ enjira yâwe erhâgeraga hôfi naye, orhanahîraga
okalirâna olumvi lw'enyumpa yâge.
- ⁹ Ehyâwe hyankanatweza ab'embuga, n'ehy'omu
misî yâwe hirîbwe nabâgera;
- ¹⁰ wakazînda erhi okola wayâma, obone
bamâkulya amagala n'akabale,
- ¹¹ Wakazinda erhi okola wayâma, obona
bamâkulya amagala n'akabale,
- ¹² onayâkûze, erhi: «oku nabwîne nagayaguza
amahano, n'oku nabwîne omurhima gwâni
gwarhenguha obuhanûzi»;
- ¹³ erhi ntayumvagya izû lyâbakazagimbwiriza,
n'abâkazaginyigîriza ntabayumvirhizagya;
- ¹⁴ mpu hindi hitya ntahanyagalira aha ngombe‡,
omu ndêko y'abashamuka.
- ¹⁵ Kazi onywe amîshi g'omu mugomero gwâwe,
mîshi gârhenga omu iriba lyâwe.
- ¹⁶ Amîshi g'amaliba gâwe garhakazâgihululira em-
buga, n'enyîshi zâwe zirhajaga omu ngo
z'emubânda.
- ¹⁷ Ziyôrhe ziri zâwe wêne, ci murhazishângiraga
n'abâgera!
- ¹⁸ Enshôko yâwe ekayâgirwa! Osîme mukâwe
w'eburhò.
- ¹⁹ Kashafu kazigirwa, mutwîrà gwa kashafu,
ayôrhe akuganîza; n'ibêre lyâge likazikuhi-
ramwo orukara, onakaziyôrha orhonya
okurhonya akurhonya.
- ²⁰ Mwâna wâni cankarhuma warhebwa
n'omukazi mugenzi, cankarhuma wâziga
wayêgemera ecifuba c'omugera wâgera?

‡ **5:14 5, 14** Omu ngombe mwo bahanira enkola maligo (sinza Lev 24, 16; Lush 17, 7; Burh 1, 30).

- 21 Omanyè oku amasù ga Nyakasane kubona gabona omuntu, kulolêreza galolêreza igênda lyâge.
- 22 Omumînya anagwarhwe omu mirhego y'amabî gâge, anashwêkerwe n'omu migozi y'ecâha câge yênene.
- 23 Kufà anafà bulya arhabwîrwa, n'isirhe lyâge kubabula lyânamubabule.

6

Okucîhâna cikinja

- 1 Mwâna wâni, omunyâge ecirondo bulyâla acîhânyire ncungura oku w'ihanga, na kuli oyu orhamanyiri omuhûnekwoye ecikinja.
- 2 erhi ankabà wacîshwêsire n'ebinwa waderhaga wêne, erhi ankabà wagwâsirwe omu binwa byâwe wênene;
- 3 alaga oku wajira mwâna wâni: ocirikûze, obwôla wacîhanyire omu nfune z'omulungu*: onakanye otule omulungu wâwe,
- 4 amasù gâwe orhagahaga irò, n'engohe zâwe orhazirhamûlaga.
- 5 Ocîrikûze nka kashafu omu murhego, nka kulya akanyunyi kafulumuka omu lusî.

Omwôlo n'ebinyegere

- 6 Genda olole ebinyegere oyu mwôlo! Sinza engeso zâbyo, oyigirekwo oburhimanya:

* **6:3 6, 3** Sinza Vulgata: nk'omuntu analire omwenda gwa bene, anagujuhe duba, ciru bwankayira.

- 7 hirhajira murhambo, birhajira mulezi, birhajira obiyimangire omu mukolo.
- 8 Cânda birheganya ebiryo byabyo, n'amango g'okusârûla lyo bihaka olwîko lwâbyo.
- 9 Oyu mwôlo-mwôlo wêki, ogwîshîre kuhika mangaci? Mangaci warhengamwo eri irô lyâwe?
- 10 Mpu: «warhangihûnga hitya», mpu: «warhangibâ nka wahira olugobe oku lundi», mpu: «warhangibâ nka waheba okuboko oku kwâbo ocîhêngeke!»
- 11 Oku obuligo bwahanda aha mwâwe nka mubalama, n'ecizômbo cikutulisirekwo amatumu!

Endyâlya erhamera ngohe

- 12 Endyâlya†, muntu wa busha! egenda ehengwîre akanwa wâni!
- 13 eje yagohya gohya erhânayimusa kugulu, enabulija yashâsa eminwe!
- 14 Murhima mugalu-galu ogurhahiga agarhali maligo, gurhanahwa guruhâzûsa mmanja.
- 15 Kuhera gwânâhere buzira kulâlira, gurhibuke guruhakanabukwa.

Ebikabulirwa

- 16 Ebi Nyakasane ashomba biri ndarhu, n'ebi omurhima gwâge gurhabonakwo biri nda:
- 17 Amasù gw'omuntu ogayana, olulimi lw'omunywesi enfune zibulaga omukô gw'omuntu mwêru-kwêru;

† 6:12 6, 12 Endyâlya erhamera ngohe: «endyâlya erhagania goshhi erhacîkubagirwa bulya arhali muntu nkana».

- 18 Omurhima guhizire emihigo mibî, amagulu gakanyize mpu gajikola amaligo:
 19 Omuhamîrizi wahamîriza obunywesi, na cishombanya washombanya abaguma.

Amahano gw'omuzîre mushamuka

- 20 Mwâna wâni, kazi olangé amahano ga sho, orhanarhibaga amahano ga nyoko.
 21 Okaziyôrha ogasêgize oku murhima, okazi-gayambalira omu igosi.
 22 Gakazikuhabûla omu njira zâwe, gakuyiman-gire amango oli irô, gakuganîze amango watulûka.
 23 Bulyâla irhegeko kabà kamole, n'enyigîrizo bubà bumoleke; okukalihirwa n'okuyigîrizibwa eri njira ya kalamo‡.
 24 Kuderha mpu bakulange oku mukazi w'ecirala, n'oku lubohôlolo lw'omukazi mugenzi.
 25 Omurhima gwâwe guruhâgalagwa n'iranga lyâge, omanyé wankarhebwa n'okukomakomya kw'engohe zâge.
 26 Bulyâla omukazi w'ecishungu§ hihimbi hya mugati alonza, mukà bene yêhe kunyaga anyaga omuntu akalamo, n'obwo kali ka citwîro cidârhi.
 27 K'omuntu ankayâkiza (kufulika) omuliro oku nda, n'emishangi ayâmbirhe ebule bwabôyôka?

‡ 6:23 6, 23 Okayumva mpu mwene lebè ayengeha, erhi ajira ecibwîriza. § 6:26 6, 26 Nka kula rhunaderha omu mashi, mpu: omukazi mugenzi ye «tulye twende» gwârhi abazihi b'akashâra, kukenya akenya ocîrhegaye. Mukà-bene acirigi mudârhi kulusha.

- 28 K'omuntu ankalabarha oku mäsèsè anabule
bwahîra omu lushando?
- 29 Kwo abâ ntyo omuntu oyiguza mukà owâbo,
owamâhumakwo mukà bene arhayêra.
- 30 Omuntu ozimbira enda nk'ashalisire, arhatu-
muzibwa.
- 31 Ci kwône akagwârhwa, anagalule kali nda
kalushire, ciru ahâne n'ebiri omu mwâge
byoshi.
- 32 Omuntu wâhusha yêhe eri mbula-murhima,
ôkola ebiri ntyo erhi mûhera.
- 33 Gucîlerhere empîmbo n'amasheka, n'ishêmbo
gucîhira-kwo ntyo, lirharhenga.
- 34 Bulyâla emitula n'obukali bw'ibà wa nya-
mukazi, birhamuzigira ababalira ahâli
h'okocîhola.
- 35 Arhâyêmêre ciru empongano nguma,
arhâyêmêre bici ciru bakaluzza empyûlo.

7

Omukazi mugenzi arhankacîshingikwa

- 1 Mwâna wâni olange bwinjà ebinwa nkubwîzire
obîkirire amarhegeko nkuhîre.
- 2 Olange amarhegeko gâni gakuciza, amahano
gâni gabè nka mbonyi y'amasù gâwe.
- 3 Amahano ogashwêkere oku minwe yâwe,
ogayandike oku lwâsi lw'omurhima
gwâwe.
- 4 Obwîre oburhimanya erhi: we mwâli wîrhu
n'obwenge obubwîre, erhi: we mwîra wâni
- 5 Lyo bakucînga oku mukazi mugenzi, oku
mukazi w'ebinwa by'olubohôlolo.

- 6 Aha idirisha ly'enyumpa yâge ayêgemera,
akazilola omu ngo y'emuhanda.
- 7 mpu ahâli ankabona omu bâna bahunyi
omurhabana (mwinjà) muhwinja.
- 8 Lêro muguma anacigera omu muhanda, aha
irhwêrhwè lyâgo, hôfi n'enjira y'enyumpa
ya nyamukazi
- 9 bwamânajinga omwizimya gûkola guli, obudufu
bwacîbulwîre n'ehizimya erhi ho ndi aho.
- 10 Nyamukazi kwo kujà emunda nyamwâna
ali, nyamukazi ayambîrhâge nka mbaraga,
anacibwikîre obusù n'omushângi.
- 11 Oku arhahusa buderha, kwo arhânadêkerera
haguma; amagulo gâge garhabêra omu
nyumpa.
- 12 Nk'arhali omu mihanda erhi mwo ali omu ngo
z'emuhânda, erhi arhegîre ah'irhwêrhwè
ly'omuhanda.
- 13 Nyamukazi kwo kugwârha olya mwâna,
amuhôbera, àmubwîra buzira nshonyi:
- 14 Erhi «nali wa kurherekêra enterekêro ya
nyabuholwe*, ene lyo nanashalaga eci-
hango.
- 15 Bwo bulà nyishire emunda oli, nti ny-
ishikulônza namânakushingâna!
- 16 Ecibwârhalo câni nacibûmbire bibwîkwa,
nalambûlirakwo amalikâni g'e Mîsiri

* **7:14 7, 14** Enterekêro ya nyabuholwe, yo nterekêro y'omurhûla (Lev 7, 15-16). Nyama y'eyo nterekêro egwêrhe omwânya gwa Nyamuzinda, ogw'abadâhwa, n'eyindi nyama byânaliirwa ebijumbu ko kalêmbu k'owahanaga enterekêro. Hali ezindi nyama zalikwânîne zilâle na buca zibè lyo zihânwa nterekêro kandi erhi lundi lusiku (Lev 7, 15-17).

- 17 Encingo yâni nayishahulîzekwo amavurha g'akisûnunu, amavurha ga alowesi[†] na cinamomu.
- 18 Yishaga, amasîma rhugalaluke bulinde buca, oleke rhuyumve ebinuna.
- 19 Omulume nn'emwâni arhali aha kê; àgenzire, àbalamire ekulî.
- 20 Ahêsire enshoho yâge y'amagerha, okugaluka aha mwâge erhi omwêzi gukola mukulu!»
- 21 Nyamukazi àmuhima n'orhwanzi rhunji-rhunji, amushîsha-shîsha n'obulimîrhizi, àmuhêka.
- 22 Nyamwâna omu buhunyi bwâge àmukulikira, kula enkâfu enakulikira odwîrhe akêre; kula akashafu kagwârhwâ omu murhego,
- 23 empiru erinde ekarhula obudiku. Kula akanyunyi kanahenekera obulembo, karhanamanyiri oku kufâ kêjifâ!
- 24 Yumvagya nkubwîre mwâna wâni, yumvîrhiza ebinwa nâkubwîra:
- 25 Omanye omurhima gwâwe gwankanahabukira emunda ow'ecishungu ali. Orhanahabukiraga omu njira zâge,
- 26 bulyâla enkumba àjizire zirhali nyi, ciru nabali bazibu-zibu abalambika.

[†] 7:17 7, 17 Mîra, alowêsi na cinamomi: ebà mirhi y'e Buharahu enakazirhengakwo amalâshi.

27 Enyumpa yâge njira y'ekuzimu‡, mwandagalo gujà omu lugò lw'abafîre.

8

Yûmva kurhi Burhimanya ayâkûza

- 1 K'arhali kuyâkûza okwo oburhimanya budwîrhe bwayâkûza? K'arhali kuhamagala okwo obumva bwahamagala
- 2 Oku busongerwe bw'entondo, omu mulimbwa, aha mashanganjira ho butwîrîre ecirâlo;
- 3 aha mihango y'olugo, aha bagerera bajà omu lugo ho bayâkûlîze.
- 4 Mpu: «mwe mbwîzire mwe balume, mwe nyâkûzize mwe muburhwa n'abantu ».
- 5 Mwe bagûnda muyige obulenga, ninyu mwe bahwinja mujâge mwayengeha.
- 6 Muyumve, bulya mwanzi-nyalyanzè nâderha, na bulya binwa bya bushinganyanya byârhenga omu kanwa kâni
- 7 Binwa by'oku akanwa kâni kâderha, obulyâlya burhambâ ekanwa.
- 8 Ebinwa by'ekanwa kâni byoshi bibà bya bushinganyanya, birhabâmwo burhebanyi birhabâmwo nzonza.

‡ 7:27 7, 27 Mw'eci cigabi ca kali-munâni n'eca kali-mwenda mwo muli omurhima gw'enyigîrizo ziyêrekîre oburhimanya omu nyigîrizo z'emigani. -Oburhimanya ciri cigabi cinene ca kalamo omuntu yêshi anakahashicîfinja (Ayu 28; Bar 3, 9—4, 4) -Ako kantu kinjà kanaderhwe nka kulya omuntu wajà wahamagala bugenda-jira (sinza Mig 1, 20-33; 3, 16-19; 8—9). Anajà aganîra amâburhwa gâge n'oku âli aha bâlemaga igulu (8, 22-36).

- 9 Byoshi bibà bishingânîne oku muntu oyûmva
bibà bishongêze oku muntu ogwêrhe obu-
manyè.
- 10 Murhonyè ihano ahâli ha amagerha, Obu-
manyè erhi bwo ahâli h'amasholo.
- 11 Bulyâla oburhimanya bwo bukulu, aha
magerha, ntà kantu wankabugèrera kwo.
Yûmva oku oburhimanya bwacîvuga
- 12 Niene Burhimanya, nie Nn'obulenga, nie
nâsingaga obulenga, nasînga n'amakengu.
- 13 Okurhînya Nyakasane kwo kushomba obubî;
oku nshômba okucîbona kwo nshômba
n'okugayana, obwôrhere bubî n'akanwa
kanywesi.
- 14 Nie njira ihano, nie njira okukoza omu binwa
nie nn'obukengêre, nie nn'obuhashe.
- 15 Nie mbwîriza abâmi oburhegesi, n'abagula nie
mbabwiriza okujira amarhegeko.
- 16 Nie mbwîriza abarhambo kurhi bârhambula
olubaga, n'abazuzi kurhi bâtwa emmanja.
- 17 Nsîma abânsîma, abannôngereza banambone.
- 18 Obugale n'irenge emwâni bishûndwa, ebinja-
binjà n'obushinganyanya kwo na kwo.
- 19 Amalehe nyàna, go makulu aha masholo gacîre
obushanja bwâni bwo bukulu oku marhale
mîshogwa.
- 20 Mwo nyisha omu njira z'obushinganyanya,
omu njira z'amarhegeko,
- 21 nka nalônza ngaze balya bansîma, nka nalônza
mbûmbe enshoho zâbo.

Burhimanya bukola byoshi

- 22 Nyakasane àli angwêrhe emurhondêro gw'emikolo yâge, embere ajire emikolo yâge mirhanzi-rhanzi.
- 23 Kurhenga ensiku n'amango erhi ndi mulume, kurhondêrera emurhondêro, embere igulu lirhangire.
- 24 Amango enyênga erhâli ecihaba naburhwa, erhi enshôko zahulula zirhacihabà.
- 25 Embere entondo zigwîkwe naburhwa, erhi n'orhushozi rhurhacishongêra amango rhwahabà.
- 26 Arhâli acijira igulu n'amashwa, nîsi erhi orhujuma rhurhanzi-rhanzi rhw'akatulo k'igulu?
- 27 Amango àyimânikaga amalunga erhi ho ndi; amango àtwaga eciriba oku nyanya z'omuhengere,
- 28 amango àsezagya ebitù by'emalunga, amango àyumanyanyagya enshôko z'enyênga,
- 29 amango àtwîraga enyanja olubibi, n'amîshi garhatwe olwo lubibi.
- 30 Ho nali aha burhambi bwâge erhi ndwîrhe nabirhondekeza byoshi, nakazimushasa ngasi lusiku, nakazisharhira ngasi mango omu masù gâge.
- 31 Nkola n'àrhabira oku igulu, nakazisîma okukômerana n'abâna b'abantu. Oyûmva ye lyà n'entânda
- 32 Muyumvagye bâna bâni: bali bany'iragi abalanga enjira zâni.
- 33 Muyumvîrhize enyigîrizo lyo mubà barhi-manyà, murhazigayaguzagya.

- 34 Ali muny'iragi omuntu wanyumva, omuntu oyîza ngasi lusiku aha nyumvi zâni.
 35 Bulyâla ombwîne erhi abwîne akalamo, kurhona ârhona omu masù ga Nyamubâho;
 36 Ci ongayisize erhi iroho lyâge akolîre buligo: ngasi yêshi onshômba erhi lufù arhonyize.

9

Burhimanya abâzire

- 1 Burhimanya âjire aho* ayûbaka enyumpa yâge, âyigwikira mitûngo nda†;
 2 Abâga ebimasha byâge, âkanda irivayi anarheganya ameza gâge.
 3 Ajire aho ârhuma abambali-kazi, mpu bagendiyâkûza omu irângo oku lugo:
 4 Mpu: «ndi orhagwêrhi kwâge? Mpu ayishe emunda ndi» n'omusirhe, kwo Burhimanya amubwîzire:
 5 erhi: «yisha olye oku mugati gwâni, onywe n'oku irivayi nakandaga».
 6 Erhi «muleke isirhe mwabona akalamo, mugere omu njira y'okuli»

Nyânga oshekerabandi

- 7 Ohakanya omugambanyi anacîshombanye, okalihira enkola-maligo anacîjacizè.
 8 Orhahakanyagya omugambanyi mwankanashombana, ohakanye omurhimanya akusîma

* 9:1 9, 1 Burhimanya ali nka mukazi wa mbuguma, nna-bâna erhi nna-munene. † 9:1 9, 1 Mitûngo nda: «ciri cimanyîso ca buhirhi, bugale bw'eyo nyumpa». «Ndà» cibà cimanyîso c'obwimâna emw'Abayahudi.

- 9 Ohè omurhimanya, abâ murhimanya kulusha; obwîrize omushinganyanya: ayûshûla obumanye bwâge.
- 10 Omurhondêro gw'obushinganyanya kubà kurhînya Nyakasane: Obumanye bw'abatagatîfu[‡] bwône bwenge.
- 11 Bulyâla niene nâkulugiza ensiku, nie nâkuyushûlira emyâka wâlama.
- 12 Okabâ murhimanya obunguke buli bwâwe, okabâ mugambanyi wêne kwânababaza.

Nyamusirhye w'omukazi

- 13 Nyamusirhye w'omukazi arhadekerera, ali muhwinja arhanayishi bici.
- 14 Atamîre aha lusò lw'omu mwâge, oku ntebe omu irango ly'olugo,
- 15 Mpu ahamagale âbâgera, âbali omu njira yâbo.
- 16 Mpu: «ndi ociri cirhabà?», «agere eno munda» n'omulume musirhe ye nyâmà wâni abwîzire,
- 17 Erhi: «amîshi mazimbano§ go ganuna!» n'omugati gw'ebirhangâzo gurhahimwa manyunyà.
- 18 Na kuziga nyamulume arhishi oku aho hali empehema, n'oku abalâlîke ba nyamusirhye w'omukazi, omu rhubanda rhw'ekuzimu bali.

[‡] 9:10 9, 10 Obumanye bw'abatagatîfu: aha, Vulgata* rhukulikire; Ebibliya y'e Yeruzalemu kw'edesire mpu «obumanye bw'omutagatîfu». § 9:17 9, 17 Omu bihugo Israheli-Palestina na Israheli, «amîshi» garhali ga cilugè ogahisirekwo kuhika anabîka bwinjinjà, ntyo ciru omushâmba anayishigazimba nka nnago arhagabisiri bwinjà.

II. ecitabu c'emigani yayandikagwa na Salomoni

10

Oburhimanya n'obuhwinja

- ¹ Migani ya Salomoni. Omwâna murhimanya ye mushagalusa* w'îshe. Omwâna musirhe burhè anajira nnina.
- ² Eby'obushambo birhaciza, obushinganyanya bôhe bunakûle omuntu omu lufû.
- ³ Nyakasane arhaziga omushinganyanya afâ n'ishali, ye na zigulula amagene g'enyanakola-maligo.
- ⁴ Njingo zihozire, buligo afulusa, njingo zikanyire bugale afulusa.
- ⁵ Ohaka cânda ye mwenge, oj'irô amango basârûla ye bya-nshonyi.
- ⁶ Omugisho gwa Nyakasane oku irhwe ly'omushinganyanya kufâ murhò kurhuma enkola-maligo yâgokôla.
- ⁷ Izîno ly'omushinganyanya irenge lijâ, izîno ly'enkola-maligo cibolwe.
- ⁸ Mwenge oyêmêra bamurhegeke, omuhwinja w'akalimi kuhera anahera.
- ⁹ Oshûrha enjira yâge kwône, âgenda arhîmûsirwe, ojà ayahuka arhabula cishobesire.
- ¹⁰ Olola ayûbisire amasû, analîse owundi n'amagala, ci okalihira omuntu anamulola

* **10:1 10, 1** Ah'oburhimanya buli kuyinjiha hayinjiha, kusîmisa hanasîmisa.

- omu masù, anamushubize omurhima omu
nda.
- 11 Akanwa[†] kw'omushinganyanya nshôko ya
buzîne, akanwa k'enkola-maligo kôhe,
ntambala kabà kabwikire.
- 12 Enshombo kadali ezûsa, n'obuzigire bun-
abwîkire obubî bwoshi.
- 13 Akanwa kw'omugula, burhimanya bubà-
mwo, oku mugongo gw'endyâlya mibambu
ekubâ,
- 14 Barhimanya babîka Obumanye, akanwa
kw'omusirhe kôhe ye côkeza,
Oburhimanya n'obugale
- 15 Obugale bw'omuhirhi, lwo lwâkiro lwâge,
obubî bw'omuganda, bunali bulya bukenyi
bwâge.
- 16 Ikola ly'entagengwa kuciza liciza, ci obunguke
bw'enkola-maligo kuheza buheza.
- 17 Njira ya kalamo, okubîka ihano wahâbagwa,
ntadûndwa yêhe kuhabuka anahabuka.
Okuderha kubî n'okuderha kwinjà
- 18 Akanwa kashingânîne kanafunge entambala,
ôderha akanwa kabî erhi muhwinja.
- 19 Oderha bwenêne arhabula ah'akubîze[‡], ôlanga
akanwa kâge erhi mwîrhonzi.
- 20 Olulimi lw'entagengwa gabà marhale gacîre,
omurhima gw'enkola-maligo guruhagwêrhi
citwîro cinganaci!

[†] 10:11 10, 11 Omu kanwa murhengwa: munarhenge ebinwa
byaciza, murhenge nakakayîrha erhi kalogorhere lebè, kagayise
omuntu. [‡] 10:19 10, 19 Omwâna oderha bwenêne anaderhe
ah'îshe alire omwênda (mugani gwa Bashi).

- 21 Akanwa k'entagengwa kanashalûle rubannda,
ci abakenyi omu bukenyi banafira. Enta-
gengwa n'omumînya
- 22 Mugisho gwa Nyakasane gugaza omuntu, emisî
yône-yône erhajira cici.
- 23 Omusirhe asîma abulage omukò, omuntu
wabona yêhe akûnda âgendekere oburhi-
manya.
- 24 Omumînya ebi arhînya byo anabona, omushin-
ganyanya naye oku acîfinjire kwo anabona.
- 25 Erhi entambala ehwa erhi na ntà mumînya
ocihali, ci omushinganyanya erhi ye kola
oyîmanzire kulya kw'ensiku n'amango.
- 26 Kula enkalishi eyôrha omu mîno, n'omuġî omu
masù kwo n'omwôlo ayôrha omu masù
gw'owamurhumaga
- 27 Okurhînya Nyakasane kunayûshûlire omuntu
ensiku emyâka y'omumînya yôhe kunyihya
bayinyihya.
- 28 Okulinda kw'abarhimanya gubâ mwishingo,
ebi abaminya bacîkubagira kufânanda bi-
nafânanda.
- 29 Nyakasane abâ Còbohwa c'enkola-maligo, abâ
Lwâkiro lw'entagengwa
- 30 Ntà mango omushinganyanya ankadûndagana,
enkola-maligo zôhe zirhâyûbake omu ci-
hugo.
- 31 Akanwa k'omushinganyanya burhimanya
karhengamwo; olulimi lubî kushugulwa
lwâshugulwe.
- 32 Akanwa k'omushinganyanya binjà
karhengamwo; n'akanwa k'enkola-maligo,
maligo kanarhengamwo.

11

Obushinganyanya kwâgo n'obulyâlya kwâgo

- ¹ Kuli Nyakasane, omunzâni gusherîre binali bik-abulirwa, ci kwône omunzâni guyumanîne gwo gurhona emunda ali.
- ² Aha akagayo kajire erhi cihemu cinahajire, aha obwîrhôhye bwajire erhi burhimanya bunahajire.
- ³ Abashinganyanya murhima gwa budahemuka gubalangûla enjira: enkola maligo bulyâlya bwâzo bunazihabula.
- ⁴ Olusiku lw'omutula, obugale burhâjire bici, Obushinganyanya bôhe bunakûle omuntu omu lufû.
- ⁵ Obushinganyanya bw'omuntu nkana buna-mukâbûlire enjira, oku omumînya ashâya omu bumînya bwâge.
- ⁶ Entagengwa bushinganyanya bwâzo buziciza, enkonola-masû mwo zinagwa omu mirhego yazo.
- ⁷ Omumînya erhi afâ, n'obulangâlire bwâge bunahirigirhe, okulînda kw'ababî kufânanda kufananda.
- ⁸ Omushinganyanya anafume entanya. n'enkola-maligo ebè yo ezigwamwo.
- ⁹ Akalimi k'endyâlya kanagayîse abalungu, n'obumanye bw'abashinganyanya bubalikûze!
- ¹⁰ Abashinganyanya bakabêrwa, olugo lunasîme, enkola-maligo ekabâ buligo, banacishînge.
- ¹¹ Mugisho gwa bashinganyanya guzûsa olugo, n'akanwa k'enkola-maligo kalushâbe.

Abagula bayinjiha ekà

- 12 Omuntu ogaya owâbo erhi muhwinja, omwenge yêhe anacihulikire.
- 13 Ow'akalimi anabase amahwe, oku omwikubagirwa afulisire omwanzi gwa bene.
- 14 Aharhali murhambo, abantu kuhona banahona, obwôloloke bunali omu kujira abahanûzi.
- 15 Kulengana analengana omuntu ocîkubagira ecigolo omuntu ocîlanga oku mirhego arhabà kurhi.

Orhugani-gâni

- 16 Omukazi mwinjà lîba irenge ly'îba, ci omukazi oshomba obushinganyanya anabonêsa omuntu nshonyi.
- 17 Ôbà lukogo minjà acîjirira yênene, omuntu ohâna erhi kucîbikira acîbikîre yêne, ci omuntu ominya erhi yêne ocîmînyize.
- 18 Enkola-maligo enabone oluhembo lwayirheba, omuntu omîra obushinganyanya yêhe, oluhembo lwâge ho luli.
- 19 Omuntu mushinganyanya kalamo acîfulukiza, okuhenekera amaligo kubà kucîhêka ebwa lufû.
- 20 Omu masù ga Nyakasane emirhima mibî bibà bikabulîrwa, bo arhonya abw'olugêndo nkana
- 21 Okuli! Omubî arhâbule buhanwa. obûko bw'abashinganyanya bôhe kucira bwacira.
- 22 Mulinga gwa masholo oku izûlu ly'engulube: mukazi mwinjà buzira bwenge.

- 23 Omwîfinjo gw'abashinganyanya ebwa kucira gubà guyêrekîre, omulangâliro gw'enkola-maligo gôhe gubà gwa busha.
- 24 Hali abagaba ebyâbo babuligala, abandi balunde ebirugu oku bindi, banabulikena.
- 25 Omurhima gujira aminjà gwabêrwa, odômera abandi naye àyishidômerwa.
- 26 Oyôrhana engano yâge kubehêrerwa ahehêrerwa n'olubaga, ci omuntu oguliza abandi engano kusîmwa asîmwa.

Mpara-magara arhabula kuguma abîre

- 27 Olwîra obwinjà kurhona alonza olwîra obubî abubona.
- 28 Ocîkubagira obugale abushâyamwo, abashinganyanya kwo bajinîrira nka buhasi.
- 29 Oleka aha mwâge bashûbuka mpûsi asigalana, omuhwinja âzinda erhi àbarhulira omushinganyanya.
- 30 Emburho y'obushinganyanya yo emerakwo omurhi gw'akalamo enkola-maligo zâhêkwa n'amango garhajihiika.
- 31 Erhi omushinganyanya ahemberwa hanôla igulu, omumînya n'omunya-byâha bôhe kurhi byâyishibà?

12

Ehinja erhi na hinjà, ehibî erhi na hibî

- 1 Osîma bamubwîrize asîma amanye, ci oshomba okukalihirwa erhi muhwinja.
- 2 Omuntu okola bwinjà, anacîlerhere okurhonyibwa na Nyakasane, ci omuntu ocîkubagira enkengêro zâge yêne, erhi nkola-maligo.

³ Ntà muntu obubî buzibuhya, omushinganyanya yêhe abà kadûndu-ntashugulwa.

Enyumpa zifulika binji

⁴ Omukazi nkana irenge ly'îba, omukazi mûmaguza cibà cibolwe omu rhuvuha.

⁵ Emihigo y'abashinganyanya ebà ya budahe-muka, ci emihigo y'enkola-maligo ebà ya kurhebana.

⁶ Ebinwa by'enkola-maligo: mirhego ya kuyîrha bantu, ci akanwa k'abashinganyanya kanakazihaza mpu bakanagwa mw'eyo mirhego.

⁷ Enkola-maligo ekaja oku idaho, erhazûka, enyumpa y'abashinganyanya yêhe eyôrha eyimanzire.

⁸ Omulume adulirwa obwîrhonzi bwâge, ow'omurhima gurhashinganini yêhe kugaywa anagugayirwa.

⁹ Omuntu ogwêrhe omushizi wâge ye mukulu, ahâli h'omuntu ocikuza yêne agali bulà omugati.

¹⁰ Entagengwa ebà egendêrîre ebintu byâyo, omurhima gw'enkola-maligo gôhe gubâ mumînya.

¹¹ Ohinga ishwa lyâge anakûlemwo omugati ayig-urha, ci okulikira ebilôrho erhi musirhe.

Olulimi cibà côji

¹² Bigalu-galu enkola-maligo zicîfinja, ci kwône emizî y'abantu bashinganyanya eri omu idaho linjà.

- 13 Enkola-maligo enagwârhwê omu murhego erhi kalimi kâyo karhuma, omushinganyanya yêhe acîrhenze ahabi.
- 14 Oku mukolo gw'akanwa kâge, omuntu anayigurhe ebinja, n'oku omuntu âkozire kwo anahêmbwa.
- 15 Omusirhe mpu enjira yâge eshingânîne. omurhimanya yêhe anarhangidôsa ihano.
- 16 Omuhwinja anayêrekane oburhè bwâge ho na halya, omwenge yêhe anabè nk'arhali ye bajizire burhè (bagayisize).
- 17 Okuderha okunali kubà kuhamîriza obushinganyanya, na càli-ho c'obunywesi, erhi wundi munywesi.
- 18 Omuntu oderha duba, kwo ayagazanya nka ngôrho, ci olulimi lw'abashinganyanya kufumya lufumya.
- 19 Olulimi luderha oku binali lubà lusêzire ensiku zoshi, ci olulimi lunywesi, ensimiko yalwo ya hisanzi hisungunu hyône.
- 20 Cigadu cizinda omu murhima gwabagerereza amaligo, oku abajà-nnâma b'omurhûla bôhe bâsigalana obusîme.
- 21 Omushinganyanya ntà buhanya bu-murhibukira, enkola-maligo zôhe buhanya zifulusa.
- 22 Nyakasane arhakwirirwa akanwa kabêsha bo arhonya abaderha okunali.
- 23 Omuntu mwenge anafulike ebi ayishi, omurhima gw'omuhwinja gwône gwône gufulûla isirhe lyâgo.
- 24 Kuboko kulenga ye warhegeka, kuboko kuhozire ashige owâbo.

- 25 Omutula omu murhima gw'omuntu njingo guvuna, akanwa kinjà kwôhe kushagalusa kashagalusa
- 26 Omuntu ohala amagala erhi mwîra wâge orhumire eri ntagengwa, endyâlya zôhe njira yazo ezihabula.
- 27 Omwôlo arhashushagiza hisîmba, obugale bw'omuntu bunali bukômbedu bwâge.
- 28 Omu njira y'obushinganyanya mwo akalamo kabà, enjira y'emihabuka yôhe ebwa lufù ehêka.

13

Omwâna oderha bwenêne

- 1 Omwâna mwenge asîma bamubwîrize, oshekasheka arhûmva amango bamâmukalihira.
- 2 Oku mukolo gw'akanwa kâge, omuntu analume oku hinjà, ci amagene g'endyâlya ntambala egabuka.
- 3 Olanga akanwa erhi mûka gwâge alanzire, oderha bwenêne kuhera anahera.

Okumanyikolêsa ebirugu

- 4 Omwôlo bw'alingira aha ali, ci birhacîlêrha byône, ba bushiru babiyigurha.
- 5 Entagengwa erhakwirirwa binwa bya bunywesi, camaganwa oku abêsherana kw'anahemulana.
- 6 Bushinganyanya bubika enjira y'obudahemuka, obwamaganwa kushûbula bushûbula nnabwo.
- 7 Hali ôbà arhajira cici, abulihimba amagale, hali n'ôbà ali nnabyo abulinaba mukenyi.

- 8 Ecicûngula omuntu, bibà birugu byâge;
omukenyi yêhe arhayumva nka ye
shimbirwe.
- 9 Akamole kabashinganyanya kabà kakolire, erhi
n'itara ly'abâmaganwa lyâzima.
- 10 Akagayo, nnôngwe katula; aha bakengana ho
oburhimanya bushundwa.
- 11 Obugale buyisha duba kuyonda bujà
bwayônda; oburhondêra hitya, bwo bujà
bwakula.
- 12 Okulangâlira ehi omuntu arhahikakwo,
kulîsibwa n'amagala, murhi gwakalamo
okubona ehi omuntu acîfinja.
- 13 Ogaya ihano erhi muhera, okenga irhegeko ye
wanacira.
- 14 Ihano ly'omukulu nshôko ya kalamo, bulyo
bwa kubona aha walufù arhegîre.
- 15 Obwîrhonzi bw'omuntu w'amakengu
bunarhume arhona; enjira y'abarhebanyi ebà
nzibu.
- 16 Omuntu wabona yêshi erhi ajà eruhya, erhi
amarhangidôsa ihano; omuhwinja yêhe
acîbirindike n'isirhe lyâge.
- 17 Ntumwa mbî erhuma omuntu ajâkwo
obuhanya, entumwa nkana mugisho.
- 18 Buli buhanya zinali nshonyi okurhiba ihano,
omuntu okuyêmêra ahanûlwa buli bwâmi.

Oluhembo lw'oburhimanya

- 19 Okuhikakwo ehi omuntu acîfinjaga, kunasha-
galuse omurhima. Abasirhe barhak-
wirirwa okuyâka amabî.
- 20 Okômera abagula naye anabè mugula, okômera
abahwinja anashube wundi

- 21 Obuhanya bubà bukulikire lumino-mîno omunya-byâha, abashinganyanya bwôhe oluhembo lwâbo guli mugisho: munene.
- 22 Omugula, binjikulu, asigira akashambala kâge, ebi abahwinja basiga, mushinganyanya obiyîmamwo.
- 23 Ishwa lyomukenyi likahingwa linashalûle, haligi nâbafà erhi kubula bushinganyanya kurhuma.
- 24 Obîkiriza ehirhi hyâge, erhi omugala anashômba, omusîma bwenêne amukubûla.
- 25 Omushinganyanya alya anayigurhe, enda y'enkola-maligo erhahwa kulalikira ishali.

14

Oburhimanya lwago n'obuhwinja lwago

- 1 Burhimanya yêne ocîyûbakira, omusirhe yêne ocîshâbira.
- 2 Okulikira enjira nnungêdu akenga Nyakasane, n'oshomba enjira zâge amugayaguza.
- 3 Omu kanwa k'omusirhe mubà enzônza y'obucîbone, abarhimanya bôhe kanwa kâbo kababîka.
- 4 Aharhali mpanzi zahinga erhi na ntà ngano, âhali empanzi nzibu-nzibu ho n'omwâka guluga.
- 5 Câliho c'okunali arhabêsha, câliho w'obwîhambi kubêsha abêsha.
- 6 Omugambanyi anacihambe mpu ashîmba oburhimanya, okuyigîrira kw'omurhimanya kurhabâ kuzibu.

- 7 Okaziyâka omusirhe, wakanahaba iderha ly'abalenga.
- 8 Oku muntu mwenge, okucîlanga-langa buli burhimanya, ci isirhe ly'abahwinja kunali kurhebana kwône.

Hali enjira y'abenge n'ey'abahunyi

- 9 Endyâlya kushekera Nyamuzinda azishekera, entagengwa zôhe kurhonya azirhonya.
- 10 Omurhima guyishi burhè bwâgo, n'orhali nnagwo arhashangîra busîme bwâgwo.
- 11 Enyumpa y'endyâlya kuhya yânahye, oku ecihando c'entagengwa cayôloloka.
- 12 Hali enjira eboneka nnungêdu, ebulizinda erhi yahêka ekuzimu.
- 13 Amasheka ganayishemwo oburhè, n'obusîme buzinde erhi eri mirenge.
- 14 Omurhima mugalu-galu gunayumve gusîmire enjira zâgwo, n'omuntu nkana anayumve asîmire omukolo gwâge.
- 15 Idâga lyo liyêmêra ngasi oku banalibwîzire, omwenge yêhe anakazilola bwinjà ah'âgera.
- 16 Omurhimanya arhahimwa kurhînya n'okuyâka obubi, omuhwinja yêhe aburhûngane mpu ali ntwâli.
- 17 Ôbà burhè duba anakole ebigalu-galu, omurhimanya yêhe binji alêmbera.
- 18 Isirhe gwo mwanya gw'idâga, abalenga bôhe, obulenga co cimanè câbo.
- 19 Enkola-maligo zâcihwere oku idaho, ziharamye entagengwa, n'abaminye basengerere aha lumvi lw'omushinganyanya.

Omukenyi n'omugale

- 20 Omukenyi ciru n'omulungu anamushombe,
omugale yêhe abîra bâge babâ banji.
- 21 Okushomba omukenyi bulenzi, muny'iragi
obêra abakenyi bwonjo.
- 22 K'okukola amaligo kurhali kuhaba? Lukogo
na burhonyi oku muntu omalîra ebinja
obushiru.
- 23 Ngasi mukolo gujira obunguke, ow'akalimi
cizômbo ayunguka.
- 24 Ecimanè c'abarhimanya: obulenga bwâbo,
ishungwè ly'abahwinja: isirhe lyâbo.
- 25 Câliho orhabêsha anagalukire omûka
gw'omuntu, ci enderha-kubirhi, bunywesi
enaderha.
- 26 Okurhînya Nyakasane kwanayêgemerwa, kun-
abè lwâkiro lw'abâna bâge.
- 27 Okurhînya Nyakasane: nshôko ya buzîne
nshôko ya kufumya omuntu emirenge
y'olufû.
- 28 Irengi lya mwâmi kubà na ngabo nyinji;
muhona oku muluzi abantu bakamunyi-
hira.

Omurhimanya ye na mwîrhonzi

- 29 Omuntu orhûza, bwîrhonzi acirhegekamwo, ci
omukali erhi musirhe.
- 30 Amagala gw'omuntu erhi omurhima
gudêkerîre, ci obwâgalwa cibolwe omu
rhuvuha.
- 31 Okulibuza omuganda kubà kugayisa Owa-
mulemaga; ci okubonera omukenyi ob-
wonjo, kukuza Omulemi wâge.

- 32 Omumînya bumînya bwâge bunamulembika,
omushinganyanya yêhe omu budahemuka
mwo ashânga olwâkiro.
- 33 Omu murhima gw'obwîrhonzi mwo
oburhimanya bubêra, ci burhimbwa omu
murhima gw'abahunyi.
- 34 Bushinganyanya burhuma ishanja lyayôloloka,
okukola amaligo kwo kubonêsa amashânja
nshonyi.
- 35 Omushizi mwîrhonzi ye rhona ebwâmi,
n'okulangâlira kwâge kunamucinge
arhagitumula.

15

Hali akanwa kinjà, hali n'akanwa kabî

- 1 Okushuza kwinjà kunarhûze oburhê, ci
okushuza kubî kunazûse embaka.
- 2 Akanwa k'abarhimanya bishingânîne kaderha,
ci akanwa k'ebingolo-ngolo bya bunganyi
kaderha.
- 3 Ngasi hoshi amasû ga Nyakasane gali, gali
ebulâbi bw'abinja n'ababî.
- 4 Olulimi lurhûliriza abandi: murhi gwa kalamo
ci akalimi kabî kubabaza kababaza
omurhima
- 5 Muhwinja ogayaguza ihano ly'îshe ci oyêmêra
bamuhakanya erhi mwenge.
- 6 Enyumpa y'omushinganyanya eluza ebinja, ci
ebi endyâlya efulusa biluza emmanja.
- 7 Bumanye akanwa k'omurhimanya kamira, ci
omurhima gw'omubwinjà, nanga.

- 8 Kuli Nyakasane enterekêro y'enkola-maligo, bishwêka, ci omusengero gw'entagengwa bwenêne agurhonya.
- 9 Kuli Nyakasane olugendo lubî bikabulirwa, ci okulikira obushinganyanya, ye rhona emund'ali.
- 10 Omuntu ocîrhenza omu njira ali wa kukalirwa bwenêne, omuntu orhumva ihano yêhe kufâ anafâ.
- 11 Erhi abâga ekuzimu n'enyenga biri omu masû ga Nyakasane, (lêro) omurhima gw'ababurhwa n'abantu, gohe kurhi?
- 12 Omugambanyi arhakwirirwa bamudûnde, arhanayêrekera ahâli abagula.
- 13 Omurhima gushagalusire gushesa obusû, murhima ali burhè bikûbi abanda.
- 14 Omurhima gw'oburhimanya gukûnda ihano, akanwa k'abahwinja kohe isirhe likanunira.
- 15 Kàlibwîre arhajira lusiku lwinjà, kashagali yêhe ngasi lusiku erhi na lukulu.

Enkômedu nyinjà

- 16 Ebinyi birikwo okurhînya Nyakasane, byo bikulu aha buhirhi bulikwo entanya.
- 17 Ennambi y'ebishogo-shogo haguma n'obuzigire, yo nkulu aha mpanzi eshushagire enalikwo enshômbo.
- 18 Omuntu osîma okukunira anazûse ennongwè, omuntu mwîrhonzi yêhe ayirhûze.
- 19 Enjira y'omwolo ebà eyunjwîre mishûgi, enjira y'obushinganyanya gubâ mulimbwa mugali?

- 20 Omwâna murhimanya ye mushagalusa w'îshe, muhwinja ogaya nnina.
- 21 Isirhe, lyo omuhwinja asîma, oku omwenge ashûrha enjira yâge.
- 22 Aharhali buhabûzi, emihigo kufananda efananda, ci ahâli abahabûzi banji, emihigo kuyunjula eyunjula.
- 23 Omuntu asîma alîke akanwa kinjà, ci kandi bwenêne kulusha asîma akoze omu kushuza.
- 24 Enjira y'akalamo enahise omwirhonzi enyanya, emuyâse enjira yâjà ekuzimu.
- 25 Nyakasane kushâba ashâbira abagambanyi, ci olubibi lw'omukana kuyumanyanya aluyumanyanya.
- 26 Nyakasane ashômba emihigo y'obulyâlya ci akanwa kinjà, kalya k'obukenge, kurhonya akarhonya.
- 27 Osîma eby'obushambo anacîshâbire enyumpa, olahira okuhêmbwa yêhe kucira acira.
- 28 Omurhima gw'abashinganyanya binjinjà gugerêreza, akanwa k'endyâlya kôhe kaluzagye ebigalu-galu.
- 29 Nyakasane abà kuli n'endyâlya, abashinganyanya bôhe anayumve omusengero gwâbo.
- 30 Okulolwa bwinjà kushagalula kushagalula omurhima, omwanzi mwinjà gunasêze amavuha haguma.
- 31 Okurhwiri kuyumvîrhiza owakukalihira, kwan-abêra ekarhî kabarhimanya.
- 32 Owâleka ihano erhi kugaya acîgayire, oyumva owamukalihira anarhôle obwenge.

- 33 Okurhînya Nyakasane, kunayigîrize
oburhimanya, obwîrhôhye bubà
bushokolîre irenge.

16

Emihigo y'omurhima yo ebà y'omuntu

- 1 Emihigo y'omurhima yo y'omuntu, n'okushuza
kwo kwa Nyakasane.
- 2 Omu masù gw'omuntu enjira zâge zibà nka
zishingânîne, ci kwône Nyakasane yêhe ye
hombaganya emirhima.
- 3 Oyâbuze Nyakasane emikolo yâwe, emihigo
yâwe yâyunjula obwo.
- 4 Nyakasane âjizire ngasi kantu erhi anamanyire
ecirhumire, ciru n'enkola-maligo
yâlemerwa olusiku luhanya.
- 5 Bishwêka omu masù ga Nyakasane, omurhima
gw'akagayo, owa bene oyo barhâmusige
ciru.
- 6 Olukogo lw'oburhabêsha bwo bulyûla ebyâha,
okurhînya Nyakasane kwo omuntu
ayâkamwo obubî.
- 7 Nyakasane akarhonya obwôrhere bw'omuntu,
anamuliranye ciru n'abashombanyi bâge.
- 8 Ehinyi hy'omu budahemuka, hyo hikulu oku
binji by'obungunganya.
- 9 Omurhima gw'omuntu gwo gucîshoga enjira,
ci kwône Nyakasane ye sêza amagulu
g'omuntu omu njira?

Abâmi Nyamuzinda bagwâsa

- 10 Omu kanwa ka mwâmi mwo murhenga akanwa, nk'atwa olubanja akanwa kâge karhahalabuka.
- 11 Omunzâni n'ensahani z'obushinganyanya: bya Nyakasane, ciru n'obuzirho bwa sunzu: nabo mukolo gwâge.
- 12 Ecishologosa abâmi: kukola amaligo, bulyâla obushinganyanya go makondo g'entebe.
- 13 Kanwa ka bashinganyanya karhona ebwâmi, mwâmi asîma oderha ebishingânîne.
- 14 Oburhè bwa mwâmi, ntumwa ya lufû, murhi-manyà oburhûza.
- 15 Oyu obusù bwa mwâmi bwashékera erhi amâlama, n'olukogo lwâge kwo luyôrha nka nkuba ezinda nyuma.
- 16 Aha omuntu ankarhôla amasholo ankarhôla oburhimanya, n'aha omuntu ankabona amarhale ankabona obwîrhonzi.
- 17 Enjira y'abashinganyanya kunali kuyâka abagoma, omuntu ocîrhega-rhega ye langa akalamo kâge.
- 18 Kagayo kashokolera okurhibuka, n'omuhîmbo gw'omuntu gwo gushokolera okuhungu-luka.
- 19 Aha omuntu ankashangîra omunyago n'abagayana, ankacîbêra mugunda omu banyînyi.
- 20 Oyumvîrhiza bwinja ihano linamucize, n'ocîkubagira Nyakasane ali munyîragi.
- 21 Ow'omurhima mwîrhonzi ye baderha murhi-manyà, n'omutûdu omu binwa ye derha ebyayumvûbwa.

- 22 Obwîrhonzi kuciza buciza nnabwo, isirhe ly'abahwinja bwo na buhane bwâbo.
- 23 Murhima gwa mwîrhonzi guruhuma aderha akanwa kashingânîne, gwo gunarhuma aderha ebyayumvûbwa.
- 24 Iderha linjà cigukulu ca bûci, linanune ekanwa licide n'omubiri.
- 25 Hali enjira eboneka nnungêdu, ebulizinda erhi ekuzimu yahêka.
- 26 Ishali ly'omukozi ye linakolera, bulyâla iralà akanwa kayumvîrhe lyanamusêza.

Nyamuzinda ye Lugaba

- 27 Omuntu wa busha busha anazûse obuhanya, akanwa kâge kabâkwo oguli nka muliro batwânire.
- 28 Ow'endyâlya ntambala anatula, n'ow'omwanzi kukoza anakoza aha ayinjibîne.
- 29 Ow'ebihalârhi anarhebe owâbo, amugeze omu njira erhali yo.
- 30 Ozibire mpu lyo agerêreza obulyâlya, olumire amîno, akozire amaligo
- 31 Okumera emvi, kuyambala ecimanè c'okukengwa, mwo ciboneka omu njira y'obushinganyanya.
- 32 Omuntu orhûza ye mukulu oku ntwâli, n'ohira omurhima omu nda, ye mukulu hali cirimisi wanyaga ebihugo.
- 33 Omu mubungo gw'omwambalo bahira obuhanya, obucîranuzi bubà bwa Nyamuzinda.

17*Obwîrhonzi*

- 1 Ecikâmbi c'omugati mûmu omuntu alya
n'omurhûla, co cikulu aha nyumpa
eyunjwîre nyama z'enterekêro y'omu
mbaka.
- 2 Omushizi mwenge ye mukulu hali bene nnakâ
basirhe, âyishishangîra akashambala
haguma nabo.
- 3 Omuliro gurhangula amarhale, n'ecibêye
amasholo. emirhima yôhe Nyakasane
oyirhangula.
- 4 Omumînya akanwa kabî ko ayumvîrhiza,
n'omurhebanyi kanwa kanywesi
ayumvîrhiza.
- 5 Oshékera omukenyi erhi Omulemi wâge agay-
isize, n'oshekera ohanyagîre, arhabula
kuhanwa.
- 6 Ecimanè c'abashosi: bâna b'abâna bâbo,
okukengwa kw'abâna erhi îshe.
- 7 Iderha lîrhakwânana musirhe, nalwo lulimi
lunywesi, lurhahimwa kushuha omuluzi
- 8 Omu masù g'oyihâbirwe, entanda ebà njuma ya
citwîro cidârhi.
- 9 Obwikira ecibî c'owundi erhi bwîra akomire,
ci ojà aderha ecibî ca bene anashombanye
abà ayinjibine.
- 10 Okukalihirwa kuyumvîsa omwenge,
n'eminyuli ikumi ebule buyumvîsa idâga.
- 11 Omubî arhalonza oburhali bugoma, ci mu-
ganda mumînya banamurhumira.
- 12 Aha omuntu ankashigâna omusirhe ogurusire.
ankabugâna mpunga banyazire abâna.

- 13 Ogalula obubî oku bwinjà, obuhanya burhankarhenga aha mwâge.
- 14 Okuzûsa olubanja kubà kufukulira amîshi, onacîzibuke lwo lurhacikula.
- 15 Okulîka omugoma, n'okutummuza omwêru-kwêru, bibirhi Nyakasane ashomba ebyo.
- 16 Obugale omu nfune z'omuhwinja erhi bwa bici? Ka mpu agule mwo oburhimanya? Ci arhajira irhwe!
- 17 Mwîra wa muntu ôbà amuzigire ngasi mango, kw'anabà nka mwene wâbo omuntu omu mbaka.
- 18 Ali muhwinja omuntu oshiga haguma n'owâbo agalibà ye cihana yêne ncungura.
- 19 Okusîma akadali kubà kusîma empîmbo, n'olengeza izù erhi kushâba alonza.
- 20 Ow'omurhima mubî arhabêrwa, n'ow'akalimi kuhanyagala ahanyagala.

Obuhwinja burhabukwa

- 21 Oburha omuhwinja mutula aburhira, ntà kushagaluka kw'îshe w'ecingolo-ngolo.
- 22 Omurhima gurhwangûsire, bufumu nkana, murhima-ali mungo, anayumye omuntu orhuvuha.
- 23 Endyâlya enalye bufûnda-fûnda, entânda y'okuhabula obushinganyanya,
- 24 Entagengwa ebwa burhimanya eyerekeza amalanga, amasù g'omuhwinja gôhe, kuzimêra gazimêra enyuma ly'ebihugo.
- 25 Omwâna muhwinja mutula gw'îshe, gwo na mungo gw'omuzîre wamuburhaga.

26 Kurhabà kwinjà okuhôngesa omushin-ganyanya, n'okushûrha abarhambo kuciri kubî kulusha.

27 Omuntu ogera ebinwa byâge erhi amanyire, n'ow'omurhima mwîrhonzi ye mwenge.

28 Ciru n'omusirhe akahulika naye anabonekane nka mugula, orhabumbwîre akanwa an-abonekane nka mwenge.

18

Obuhwinja isirhe

1 Owayîrha obwîra arhabula ngwârhiro, ngasi ihano erhi na libî.

2 Omuhwinja arhadôsa mirhima, ci asîma bamanye ngasi kumuli emurhima.

3 Ah'obulyâlya bwajire harhabula kagayo, owatûha kutumula arhenga.

4 Ebinwa by'omurhimanya, nyânja ya mogôge, nshôko ya buzîne, lwîshi luyunjwîre.

5 Kurhabà kwinjà okuyumva endyâlya, n'okuyâgîsa omurhimanya omu kutwa olubanja,

6 Olulimi lw'ecinganyi lunacihêke ekagômbe, n'akanwa kaco kanatule entembala.

7 Ecinganyi kanwa kaco kaciyisa, n'olulimi lwâco, gubâ murhego guyôrha gucîrhezire.

8 Ebinwa by'omwanzi gw'obunywesi, kwo biri nka bihimbi bya nyama nnûnu, binywen-gerera omu nda kuhika kuli nya-mulà.

9 Ngasi oyôlohera omukolo, ye muguma bône kashâba.

- 10 Izîno lya Nyakasane ye: Nkingi-nzibu.
mwo omushinganyanya ayâkira
barhanacimuhikekwo.
- 11 Omugale ebirugu byâge lwo na lwâkiro lwâge,
oku bwâge mpu cogo cizibu cimuzônzire.
- 12 Omurhima gw'omuntu nka gwasherera,
kuhimba guruhanga, ci nka gwajâ irenge
kurhoha guruhanga.

Omurhima ye muntu

- 13 Oshuza arhanacyûmva, kuyêrekana ayêrekana
obuhwinja bwamubonêsa nshonyi;
- 14 Endwâla, omurhima gw'omuntu gwanayirem-
bera, ci omurhima omuntu amârhiba, ndi
wankaguzûsa?
- 15 Omurhima gw'omurhimanya gukûnda ihano,
okurhwiri kw'abarhimanya kusîma
kuyumve bwinjâ.
- 16 Nyalulêrha ntà lûmvi arhigula, anahike ciru
n'omu masû g'abakulu.
- 17 Orhangiderha aha ngombe ye bahà n'olubanja,
erhi owâbo ayisha balushubiremwo.

Okuyîrha n'okuciza, olulimi lukugwêrhe

- 18 Kuyêsha cigole kutwa akadali; kwo kunafunga
ba-ciri-misî.
- 19 Omuntu orhabirwe na mwene wâbo, kw'ali
nka lugo luyûbake buzibu, n'abîra kwo bali
nka kahamikizo kazibu-zibu.
- 20 Mukolo gwa kanwa wanda ayigurha, omuntu,
mukolo gwa kanwa kâge ashêga.
- 21 Okuyîrha n'okuciza, olulimi lukugwêrhe,
abalusîma bayumva eci lubâmwo.

22 Owabwîne omukazi erhi hinjà arhôzire, erhi ngalo ya Nyakasane abwîne.

23 Iderha ly'omuganda, kusengera; omugale arhashuza n'oburhali bukali.

24 Hali abîra bakenya omuntu, hali n'abà omuntu arhonya kulusha mwene wâbo.

19

Dibi-dibi garhali magulu

1 Omuganda orhali mudahemuka ye mukulu, oku mugale w'omusirhe na wa kanwa kabî.

2 Obushiru burhagerêreza burhali bwo, n'amagulu mabidu-mabidu ganahabuke.

3 Obuhwinja bw'omuntu bunamusherêgeze amâjira, omurhima gwâge gubâge Nyakasane ye gutumuza.

4 Obugale buluza abîra, omukenyi yêhe ciru n'omwîra muguma anamuyâke.

5 Omuhamîrizi w'obunywesi ârhakabula buhanwa, naye kanywesi yêne ârhakafuma buhane.

6 Omuntu ohâna, banji bamusengera, ohâna boshi bamurhonya.

7 Erhi bene wâbo omuntu wamâkena bamushomba boshi, kurhi abîra bâge boki bankabulaga bwamuyâka.

8 Owabwîne ahika oku mûka, anacîtakîre, n'omuntu okola n'oburhimanya ye bandâna obucire.

Okurhuza kw'omugula

9 Omuhamîrizi w'obunywesi arhabula buhanwa, naye kanywesi yêne, kuhera ânahere.

- 10 Obwigusi burhakhwânana musirhe, omujà naye kushuhwa ashuhwa n'okurhegeka ba nnawâbo.
- 11 Oburhimanya bw'omulume bumanyirwa oku kurhûza kwâge, n'irenge lyâge lirhali-birhira ebigalu-galu.
- 12 Okukaliha kwa mwâmi kwo kuyôrha nka mululumo gwa ngoromora, okurhonya kwâge kwo kuyôrha nka lumè oku byâsi.
- 13 Omwâna muhwinja buhanya bw'îshe, omukazi w'embaka kw'ali nka mirhônnyi yarhoga oku nyumpa burhahusa.
- 14 Enyumpa y'ebirugu, kashambala k'îshe wa muntu, ci omukazi mwîrhonzi, ngalo ya Nyakasane.
- 15 Obwôlo njingo buvuna, murhima mwângu, arhafuma ishali.

Murhima mwinjà omuntu asîmirwa

- 16 Olanga amarhegeko kucîlanga acilânga yêne, ci omuntu olekerera enjira yâge kufâ ajifâ.
- 17 Obabalira omukenyi erhi Nyakasane abîsize, yêne ye wâjuhe.
- 18 Ohane mugala wâwe liciri duba, ci kwône orhacîhiraga oku ntuli y'okumuyîrha.
- 19 Omukali yêne ocijira, okumulekerera kunali kuyûshûla obuhanya bwâge.
- 20 Oyumve ihano onaleke bakuhakanye, lyo ozinda oli murhimanya.
- 21 Emihigo y'omurhima gw'omuntu eluga, ci omuhigo gwa Nyakasane gwo gusêra.
- 22 Murhima mwinjà omuntu asîmirwa, n'omukenyi ye mukulu aha munywesi.

23 Okurhînya Nyakasane ebà njira ya kalamo, ecimubâ co cinamubâ, n'omubâ arhaganya buligo.

Okuhanûla

24 Omwôlo analikire okuboko oku cishanjo, arhânakuhise ciru n'ekanwa.

25 Shûrha ogayana, omuhwinja ayengehe, kalihira omwenge akûlemwo ihano.

26 Okolera Îshe amaligo akanahulusa nnina, ali mwâna muhanya na muhehêrere.

27 Mwâna wâni, olekage n'okuyumva amahano, akabâ kuyâka walonza okuyâka ebinwa by'oburhimanya.

28 Muhamiriza mubî oshekera abashamuka e kagombe, akanwa k'endyâlya kugulinjika kagulinjika amaligo.

29 Akarhi kanali ka kuhana abagambana, n'empîmbo zibâ zirinziye omugongo gw'abahwinja.

20

Omwenge anayâke endalwè, obukali n'obwôlo

1 Idivayi liyishi oku lishekera omulume, n'amamvu galuza akadugundu; ocîrhegago ntà burhimanya agwêrhe.

2 Okukaliha kwa mwâmi, kwo kuyôrha nka mululumo gwa ngoromora; omujira burhè anacîzûkize nyammanjà.

3 Buli bulume okuyogôlo embaka, muhwinja ocihîra muli zo.

4 Omwôlo arhahinga nk'abandi bâhinga, nka bakola basârûla ye murhanzi, ci lêrhaga!

- 5 Ihano omu murhima gw'omuntu, kwo liri nka mugemero mulîri, mwo omwenge âgendidômera. Ntà mwinjà obûla ishêmbo
- 6 Bantu banji bacîderha binjà, ci omwikubagirwa ndi wankamubona?
- 7 Omushinganyanya, ilabarha lyâge, lya mudahe-muka; abâna asiga, abasiga bany'iragi.
- 8 Mwâmi otamîre aha kagombe mmanja âtwa, ajira amasû gayêrûla ngasi hibi.
- 9 Ndi wankaderha, erhi: «omurhima gwâni gucîre, ntayimbwâkwo câha»?
- 10 Obuzirho oku bwâbo, omulengo oku gundi, bibirhi Nyakasane arhakwirirwa ebyo.
- 11 Amashârha gw'omwâna murhò, ganayêrekane erhi ebijiro byâge byâyishibà bya bucêse n'obushinganyanya. Birharhenga aharhali kanwa kinjà
- 12 Okurhwiri kuyumva, n'isû libona, byombi Nyakasane wabijiraga.
- 13 Omanyè orharhonyagya îrò wankanakena, oz-ibûke waluza ebiryo orhaluse.
- 14 «Birhali byo, birhali byo», gwârhi owâgula, kurhânahangè arhaja acîshinga.
- 15 Banasîme amasholo n'omwandu gw'amagerha, ci kwône ntâco cikwanana omuntu nka kanwa kamanyire emyanzi.

Bwîrhonzi bulwa amatumu

- 16 Omunyâge ecirondo bulyâla acîhânyire ncungura oku w'ihanga, na kuli oyu orhamanyiri omuhûnekwoye ecikinja.

- 17 Omugati gw'obushuma guyishi oku gununira omuntu, erhi gucîbûmba akanwa gushube mushênyi!
- 18 Omuhigo mahano ga bandi gaguzibuhya, n'amatumu bwîrhonzi bugalwa.
- 19 Ow'akalimi anabase amahwe, orhahîra okakômera oderha bwenêne.
- 20 Oderha îshe na nnina buligo, ânazimirwe n'akamole omu ndunduli y'omwizimya.
- 21 Obugale burhangira duba n'okukula duba, bunazinde erhi burhacibona mugisho.

Okucîkubagira Nyamuzinda

- 22 Orhaderhaga, erhi: «nacîhôla», ocîkubagire Nyakasane yêne âkulîkûza.
- 23 Nyakasane ashomba obuzirho oku bundi, omunzâni bagolongohize gurhahimwa kubîha.
- 24 Nyakasane yêne olangûla amagulu gw'omuntu enjira, kurhi omuntu ankacîderheraga mpu amanya bwinjâ enjira alimwo?
- 25 Guli murhego oku muntu okuhamagaza erhi: «eyi eri nterekêro!» n'enyuma ly'eciragâne acîganye. Omûka kamole kamoleka omurhima
- 26 Omwâmi murhimanya kuyêrûla ayêrûla enkola-maligo, abulibarhogeza-kwo amaligo gâbo.
- 27 Omûka gw'omuntu kabà kamole ka Nyakasane, kamoleka omuntu yêshi kuhika oku nyômvu y'omurhima.
- 28 Obukenge n'obudahemukira mwâmi bo bal-anzi bamulanga; obukenge byo bikondo by'entebe yâge.

- 29 Buzibu basimira abâna b'emisole, n'abashosi mvi bakengerwa.
- 30 Ebibande byajababa mukò bwo bufumu buhasha obumînya, empîmbo aha nsholo y'omurhima zihika.

21

Okukola ebishingânîne

- 1 Omurhima gwa mwâmi kwo guli omu nfune za Nyakasane nka mugezi gwa mîshi, emunda alonzize yo anaguhengulira.
- 2 Omu masù g'omuntu yêne, enjira zâge zoshi zishingânîne, ci Nyakasane yêhe mirhima ahombaganya.
- 3 Okukola ebishingânîne bikwânîne omu masù ga Nyakasane, kwo kukulu aha nterekêro.
- 4 Okulolera abandi oku cirhugo kugayana, enkola-maligo erhakola agarhali maligo.
- 5 Omwîrhonzi murhima adôsa na kuyunguka ayunguka, ebya duba-duba cizombo bina-fulusa.
- 6 Obugale burhenga omu bunywesi cihemu, oku burhimanga kwo bunali bwa mihera yalonza olufù.
- 7 Obulala bw'enkola-maligo bwo bwânazihezè, bulyâla zâlahire bwakola ebishingânîne.

Rhinga bwinjà bwônene bujirwa

- 8 Enjira y'enkola-maligo erhashongera, ebijiro by'entagengwa byôhe bibà bishongire.
- 9 Aha omuntu ankabêra haguma n'omukazi w'embaka, ankacijira oku kanshôsho k'enyumpa.

- 10 Enkola-maligo erhalongeza bandi kalamo, aha
bwâge owâbo arhankababalirwa.
- 11 Bakahana omugambanyi, omunyi
anabè murhimanya, n'omurhimanya
bakamuhanûla anayengehe.
- 12 Omushinganyanya analolêreza enyumpa
y'endyâlya; abulindike enkola-maligo omu
buhanya.
- 13 Ofuka amarhwîri mpu arhagiyumva izù
ly'omukenyi, naye ânaciyâme abule
n'ecishuzize.
- 14 Ebihânwa bushâla-shâla binarhûze oburhè,
n'ebihânwa bufunda-funda binarhûze
obukali.
- 15 Oku mushinganyanya, okukola ebishingânîne
kulyâ ntânda, ci, oku nkola-maligo,
kurhahimwa câbà. Ow'amîru arhagala
- 16 Ocikûla omu njira y'obwîrhonzi omu ndêko
y'abalinda-mboho afuduka akola ali.
- 17 Ow'amîru arhagala, ntâkwo agale omuntu
osîma amamvu n'amashushi.
- 18 Enkola-maligo yo ncungulà y'entagengwa,
n'endyâlya yo ebà ncungulà
y'abashinganyanya.
- 19 Abà wankabêra nyumpa nguma
n'omukazi w'embaka oyôrha arhûnzize,
wankacîbêrera omu cihugo cirhabâmwo
ndi.
- 20 Abà mw'omurhimanya habâ ebinja,
habâ n'amavurha, omuhwinja yêhe
abishandâze.
- 21 Okulikira enjira y'obushinganyanya
n'ey'olukogo, ye hika oku kalamo n'oku
irenge.

22 Omurhimanya ànahime olugo lw'entwâli, anahongole olwâkiro bacîkubagira.

23 Olanga akanwa n'olulimi lwâge, oku mutula acilanga.

Banyamakobwa bali banji

24 Izîno ly'omuntu ogambana, onagayana: ye Nyamakobwa, ngasi ebi akola kagayo abikolamwo.

25 Enyifinjo z'omwôlo kuyîrha ziyîrha, bulyâla enfune zâge zirhaziga zakola.

26 Enkola-maligo enalegerere yacîfinja ebya bene, oku omushinganyanya abâna ebyâge.

27 Enterekêro enkola-maligo zirherekêra erhi na bishwêka, k'olânga lyôhe bakazirherekêra n'omurhima guhizire amaligo.

28 Ohamîriza obunywesi erhi muhera, ci omuntu orhangiyumvirhiza ye manyiderha.

29 Endyâlya busù bukulu eciha, omushinganyanya yêhe kulola aj'alola aha âgera.

30 Ntâ burhimanya, ntâ bwîrhonzi, na nt'ihano lyankacigererakwo Nyamubâho.

31 Olusiku lw'okulwa, abantu biterusi barheganya, ci kwône Nyamuzinda ye boshi banasengera mpu abahimire.

22

Okubâ n'izîno linjà

1 Aha wankaluza ebirugu, wankajira izîno nkana, aha wakashegema amarhale n'amasholo, wankajâ irenge.

2 Omugale n'omugunda babugânîne mw'oku: bombi Nyakasane wabalemaga.

- ³ Omwenge akabona obuhanya anabuyâke, abahwinja bôhe mpu barharhaluka, bayandûle.
⁴ Oluhembo lw'obwîrhôhye n'okurhînya Nyakasane, bubà irenge n'akalamo.

Ebikwânana izîno ly'omuntu

- ⁵ Mishûgi n'emirhego omu njira y'ababî, omuntu ocîlanzire yêhe kuyâka ayiyâka.
⁶ Oyigîrize omwâna wâwe enjira âgeramwo, âbà akola mushosi erhi yo anacibâmwo.
⁷ Mugale orhegeka abakenyi, ohûna mpu bamuhoze, ye mujà w'owamuhozagya.
⁸ Orhwêra amaligo buhanya ahaka, karhî ka burhè bwâge kamushurha.
⁹ Ayâgirwe mâshi omuntu ôbà lukogo, omuntu ohâ mukenyi oku cijumbu!
¹⁰ Ohuluse omugambanyi entambala ehwe; embaka n'ebijâci byanarhûla.
¹¹ Nyakasane arhonya emirhima ecîre, oyishiderha ye mwâmi arhonya.
¹² Masù ga Nyakasane galanga omurhimanya, ci kwône ebinwa by'endyâlya ye bibula-buza.

Ebibihya izîno

- ¹³ Omwôlo nk'aderha, mpu: «entale eri embuga», erhi: «banyîrhira omu muhanda».
¹⁴ Akanwa k'abakazi b'embuga ebà nyènga, oyu Nyakasane ashombire ye yirhogeramwo.
¹⁵ Obuhwinja bubà bunanîre oku murhima gw'omwâna, akarhi k'obuhane kanamulikûze kuli bwo.
¹⁶ Okurhindibuza omukenyi kubà kumugaza, n'okushobôza omugale kubà kumukenya.

III. Ebinwa by'abarhimanya

- 17 Binwa bya burhimanya, orhege ebinwa byâni okurhwiri, orhege omurhima ly'obimanya bwinjâ.
- 18 Bulyâla wâyumva osîmire okubibîkirira oku murhima gwâwe, n'okubona byoshi bikuli ngasi mango omu kanwa.
- 19 Kuderha nti okaziyôrha ocîkubagire Nyakasane, kwo kurhumire nalonza okukumanyîsa ene enjira washimba.
- 20 Ka ntabonaga nakuyandikira bigabi makumi asharhu, bya mahano n'obulenga?
- 21 Kuderha, nti omanyè okunali, onahashishuza n'ebinwa bikwânîne ngasi yêshi wakudôsa.
- 22 Orhanyagiraga omukenyi okubâ mukenyi, n'ohanyagîre orhamulibulizagya aha lûmvi.
- 23 Bulya Nyakasane ye basambira, n'abahaguzi, yêhe mûka abahêka.
- 24 Orhayinjibanaga omuntu okunira bwenêne, orhakaz'îgigenda n'omuntu ôbâ burhè duba.
- 25 Wakanayîga enjira zâge, obone wamâfâ.
- 26 Orhabâga wa muli balya bashurha omu nfune, bacîhâna cikinja oku myenda.
- 27 Erhi wankabâ orhagwêrhi ebi wâjuha, banakunyonyôla n'encingo ogwîshirakwo.
- 28 Orhahîra okahindula olubibi lwa mîra, oku abashakulûza bâwe bàtwaga.
- 29 K'obwîne omuntu mubidu omu kukola? Ye wankakolera mwâmi oyo, arhakayôrha akolera abantu kwône.

23

Omushigo guruhasha ngasi mulume

- ¹ Nk'oli oku cîbo mweshi n'omukulu, onalole bwinjà ehiri embere zâwe.
- ² Akabà odambiha, ohire akêre aha mumiro gwâwe.
- ³ Orhacîfinjaga ebiryo byâge by'olununîrizi, hyankanaba biryo bya kurhebana.

Omwonganwa

- ⁴ Orhacîrhamagya mpu walwira okuhirhira, oleke n'okuyungukira oku bandi.
- ⁵ Obuhirhi obukonolîre amasù, orhabubwîni. Bulyâla kwo bujira ebyûbi nk'ikozi, lyo liyâkira oku nkuba.
- ⁶ Orhahîra okalîra haguma n'omwonganwa, orhahîra okacîfinja ebiryo byâge;
- ⁷ Bulya ebi âgerereza emurhima gwâge, ye nyamuderha erhi: «mâshi lyaga onasûze», n'obwo omurhima gwâge guruhakulikwo.
- ⁸ Wâshala ehi wamâmira, obone wamaheza ebinwa binjà wacikazâg'iderha.

Amahano gw'obulezi

- ⁹ Irhondo orhahîraga okaderhera omu kurhwiri kw'ecingolo-ngolo, cankanagayaguza oburhimanya bw'ebinwa byâwe.
- ¹⁰ Orhahîraga okahindula olubibi lwa mîra, orhayankaga n'amashwa g'enfûzi,
- ¹¹ bulyâla Ogala-byoshi ye mwihôzi wâbo, ye wânayanka olubanja lwâbo akuyâgîrize.
- ¹² Omurhima gwâwe ogurhegêre, gurhegêre ihano, n'amarhwîri gâwe ogarhege ebinwa by'abalenga.

- 13 Orhahîraga okababalira omwâna mpu
orhâmuhana, bulyâla erhi wanka-
mushûrha, akarhi karhâmuyîrhe.
- 14 Kàli ciru okamushûrha akarhi karhanka-
muyîrha, kwakûla omûka gwâge ekuzimu.

Oburhimanya n'omurhima

- 15 Mwâna, wâni, erhi wankanabà ogwêrhe
omurhima gw'oburhimanya, nâni ogwâni
murhima gwanarhimûkwa.
- 16 Obulâ bundi omu nda bwanarhâmba, bubona
akâwe kanwa kâderha ebishîngânîne.
- 17 Omurhima gwâwe guruhayâgalagwa n'enkola-
maligo, ci guyôrhe guruhînya Nyakasane
ngasi mango.
- 18 Bulyâla irhondo ho liri, n'obulangâlîre bwâwe
burhâfanânde.
- 19 Nkubwîre mwâna wâni, obè murhimanya,
onayêrekeze omurhima gwâwe omu njira
nnungêdu.
- 20 Orhahîraga okakerekera ekarhî ka ba-cambali-
nzoga, nîsi erhi ekarhî k'abaziga enyama,
- 21 bulyâla abanywi bakulu n'ab'amîru
banacîkenye, n'obwôlo bunarhume
omuntu ayambala obwikûnjè.
- 22 Okaziyûmva sho wakuburhaga, orhanagayaga
nyoko mpu akola mugikulu.
- 23 Olonze okumanya okuli, ci orhabâga:
«mpemba-nkubwîre» ocîhangâne omanyè
oburhimanya, ihano n'okumany'iyumva.
- 24 Okubâ îshe w'omushinganyanya: kulya
ntânda; okubâ îshe w'omurhimanya:
busîme bunji.

- 25 Orhangishagalusa sho, n'omuzîre wakuburhaga naye ashagaluka.
- 26 Mwâna wâni, yumva nkubwîre; amasù gâwe gayêrekere amahano nâkuhà:
- 27 Omukazi w'ecirala: lushâyo; n'omukazi w'embuga, iriba lya bunwa buhûnde!
- 28 Bwifulikwè alinga nka cishûngu, na barhebwa banji ajira ekarhî k'abalume.

Obulalwe

- 29 Ba «namâhera», na ba «yajoowe» babà ba ndi? Zibà za ndi entambala? Ebà ya ndi emirenge? Zibà za ndi empîmbo? Gabà ga ndi amasù g'ebirenge-renge?
- 30 Bibà bya bala barharhenga aha c'âmamvu, bibà bya mudûmbi-orhashubûka.
- 31 Orhahîra okakonolera amamvu amasù: mpu alà nka gayinjiha! Mpu alà nka gabirira bwinjà omu kabêhe, mpu alà oku gahona bunyi-bunyi!
- 32 Ganazînde erhi galumana nka njoka, gakômole nka njoka ya mpiri!
- 33 Amasù gâwe gabone ebingeru-ngeru obwo, n'omurhima gwâwe guderhe eby'amahabwe;
- 34 Nâwe obè nka muntu ogwîshîre omu nyanja emuhengere, erhi nka muntu ogwîshîre oku murhi.
- 35 «Banshûsire na ntaho hânduma! Bambambwîre, ntanayumvîrhe! Mangaci nazûka nshu-bihûna orhundi!»

24

- 1 Orhahîraga okayonganwa n'enkola-maligo, orhanalonzagya okuzikômera.
- 2 Bulyâla omurhima gwâbo guruhagerêreza ebirhali bigalu-galu, n'akanwa kâbo karhahâna erhali mihigo mibî.
- 3 Burhimanya omuntu ayûbakamwo enyumpa, bwîrhonzi omuntu ahûmbamwo ecirîba câyo;
- 4 Bushiru bubûmba enguli y'omuntu, bîra binjà-binjà byoshi bija ecibuye.
- 5 Aha omuntu ankaluza emisî ankaluza oburhimanya, aha ankabâ ciri-misî, ankabâ mulenga.
- 6 Bulyâla kuyêsha kwinjà emirhima: kuhima ntambala, n'okubâ na bahanûzi banji kwo kuhimira omuntu.
- 7 Omuhwinja mpu oburhimanya buli enyanya bwenêne, arhanabumbûla kanwa aha ngombe.
- 8 Olonza okujira amabî, ye baderha cishûngu!
- 9 Omuhwinja arhalôrha ebirhali bibî, n'omugambanyi, abandi barhamubâkwo.
- 10 Akabâ warhibire omurhima olusiku lw'amarhangulo, erhi obuzibu bwâwe bunali ntabwo.
- 11 Ogalukire abâhêkwa ebwa lufû, ofungire n'abadwîrhwe nk'eyajibâgwa.
- 12 Ka kwo wâyishiderha, erhi: kâlî rhurhâlî rhu-manyire? K'orhamanyiri oku Olyâla olâba emirhima ntâco ahabire? K'orhamanyiri oku omulanzi olanga omurhima gwâwe, Oku arhahabiri bici? Ye wâhembe ngasi muguma nk'oku ànakozi.

- 13 Okazirya oku bûci mwâna wâni, bulya bubà
bwinjà, n'ebigukulu hy'obûci hirhahimwa
kununa omu kanwa.
- 14 Ntyo kwo n'oburhimanya nabwo buli omu
murhima gwâwe, erhi wankabuhikakwo
wanabona ensiku, n'obulangâlire bwâwe
burhâfânandè.
- 15 Orhahîraga okahira omurhego omu nyumpa
y'omushinganya, orhanamushâbiraga
enyumpa.
- 16 Bulyâla kali nda omushinganyanya akulumba
anashubizûka, ba-nyankola-maligo bôhe
kugwa bagwa omu buhanya.
- 17 Erhi omushombanyi wâwe ankakulumba,
orhacîshingaga; omurhima gwâwe
gurhasîmaga mpu obwenge amâsârhalâ.
- 18 Nyakasane akanagaya omu kubona ntyo,
obone arhacimurhûzirikwo mungo.
- 19 Orhahîraga okalubira enkola-maligo,
orhayâgalagwa n'endyâlya,
- 20 Bulya ntà irhônndo ly'enkola-maligo: akamole
k'endyâlya kuzima kanazima.
- 21 Mwâna wâni, orhînye Nyakasane, orhînye na
mwâmi, orhahîraga okajira oyu wagomera
muli abwo bombi;
- 22 Bulya obuhane bwâbo burhalâliza, na
bulya, ndi omanyire citumule cici
bâyishikuhirakwo bombi?

IV. Ebindi binwa by'abarhimanya

Okugwasanya

- 23 Ebi nabyo biri binwa bya barhimanya: Okulola
ola ye ndi nka watwa olubanja, kurhabâ
kwinjà.
- 24 Obwîra omumînya mpu ali mushinganyanya,
kuhehêrerwa ahehêrerwa n'amashanja, ku-
gaywa anagaywa n'abandi.
- 25 Ci kwône abatwa olubanja bwinjà, banayumve
basîmire: mugisho banajâkwo.
- 26 Omuntu wakushuze bwinjà*, erhi hinûnugurho
akuhizire oku kanwa.
- 27 Orheganyize omukolo gwâwe embuga, oshu-
bija aho ohînge ishwa lyâwe†, wabona oku
watunga enyumpa yâwe.
- 28 Orhahîra okayêmêra duba obuhamîrizi
bwayâgîriza omulungu, orhanahîra
okarheba omuntu n'akâwe kanwa.
- 29 Orhaderhaga, erhi: «nâmukolera ebi ànkolire!
erhi nahà ngasi muguma nk'oku ànakozire»

Obwôlo

- 30 Nageraga aha kw'omwôlo, abâ ishwa
ly'ecingolo-ngolo,
- 31 Alà oku lyoshi lyâli limeziremwo omushadu,
lyoshi lyâliyumjwire mishûgi, n'olugurhu-
gurhu lw'amabuye erhi lwahongosire.
- 32 Omu kubona ntyo nadôsa emirhima, okubona
ebyo kwampà ezo nkengêro.

* 24:26 24, 26 Omuntu akakushuza bwinjà, onayumve oku
akusîmire; nâwe onamusîme, n'ehinûnugurho nahyo bubâ
bwôhere bwa kulamusanya emw'Abayahudi. † 24:27 24, 27
lhano bahîre omwâna wajâ omu buhya, nka kula bankanabwîra
omuntu; mpu: «ohinge onayêze», «otule onabinje».

³³ Mpu «wârhangibunga hitya, warhangibâ nka waheba olugohe oku lundi, warhengibâ nka wahira okuboko oku kwâbo, ocîhengeke»;

³⁴ «Oku ecizômbo cahanda aha mwâwe nka mubalama, n'ecizômbo cakutulikakwo am-atumu!»

V. Ecitabu ca kabirhi c'emigani yayandikagwa na Salomoni

25

¹ Lâba eyindi migani ya Salomoni, yâandikagwa na bambali ba Hezekiyahu, mwâmi w'e Yudeya.

² Okufulika omwanzi, libâ irenge lya Nya-muzinda, ci okusholera olubanja libâ irenge lya mwâmi.

³ Amalunga go gabâ enyanya n'igulu lyo libâ idako, omurhima gw'abâmi gwohe libâ ishâmba.

Ebwâmi erhâbêra orhali mwîrhonzi

⁴ Ecûma, ocibalazekwo amazî g'ecûma, wabona oku cayisha cirî-cirî;

⁵ Okûle endyâlya omu masû ga mwâmi wabona oku entebe yâge yasêra omu bushinganyanya.

⁶ Orhahîraga okacîhiramwo amakangarasa nk'oli omu masû ga mwâmi, orhanahîraga mpu wâjitamala halya h'abakulu-bakulu:

⁷ Bulya aha bankakuyôza omu burhwâli, bankakubwîra mpu «ogere».

Ebi amasû gâwe gâbwîne,

8 orhabihêkaga duba-duba aha kagombe, bulya kurhi okolaga wajira obwo, erhi owinyu anakuyâgîriza?

9 Olongôle mweshi n'owinyu, ci kwône orhabasagya ihwe lya bene;

10 nnalyo akanakuyumva obone amâkugaya, nâwe wêne oheze olukengwa.

11 Akanwa kalîke amango minjà, irehe lya masholo oku mbale y'amarhale.

12 Ehigondo hy'amasholo n'enjuma y'amasholo gacîre, kwo binali nka kanwa k'omurhimanya wakalihira okurhwiri kwayumva.

13 Omurhumwa mûmva, kw'ali omu masû g'owamurhumaga nka mîshi maholo-maholo amango bâsârûla, garhuliriz'omurhima.

14 Omuntu ohâna omulagi arhâjirè, kw'ali nka bitù n'empûsi erhakulikîrwi na nkuba.

15 Oburhûza bunarhume omurhambo agômba, olulimi lw'omuntu murhûza lunabeze akavuha.

16 Erhi wankarhanga obûci, onalye oyîgurhe, ci kwône omanyè wankacîhakabo, wankana-gogwa.

17 Orhahîraga okakômera enyumpa y'omulûngu, akanarhama obone mwamâshombana.

18 Omuntu ohambâra omwalungwe, buli buhiri, ngôrho, mwampi mwôji.

19 Okucîkubagira endyâlya olusiku luhanya, ku-nashube lîno libolo, kugulu kwâhegera.

- 20 Okuhogola ensirha n'emboho eri, kubà kubu-
lagira enkalishi oku cibânde, kuyimbira
omurhima guli burhè.
- 21 Omushombanyi wâwe erhi ankashalika, on-
amushalûle, erhi ankagwârhwà n'enyôrha,
onamuhè anywe.
- 22 Kuli kulunda amakala oku irhwe lyâge,
Nyakasane akugalulira.
- 23 Hali empûsi elêrha enkuba, olulimi lubà
mwanzi nalwo lunalerhere omuntu
oburhè.
- 24 Abà omuntu ankabêra nyumpa nguma
n'omukazi mudârhi, ankayûbaka oku
kanshôsho k'enyumpa.
- 25 Omwanzi mwinjà gwarhenga emahanga, kwo
guli nka mîshi abà mumiro gw'omuntu oli
nyôrha.
- 26 Omushinganyanya oyôbohîre enkola-maligo,
ye muguma n'iriba lilabarhanyè nîsi erhi
nshôko bahemwîre.
- 27 Okulya obûci bunji kurhabà kwinjà,
okurhebwa n'ebînwa by'oluhohòlolo
nakwo kurhabà kwinjà.
- 28 Olugo lw'omwerûlè, lulya lurhalikwo côgo, lwo
lugumà n'omuntu orhajira murhima.

26

Obuhwinja burhabukwa

- 1 Oku ecânda cishuhwa n'enkuba y'olubula erhi
nkuba kwône, kwo n'omusirhe ashuhwa
n'olukengwa.

- 2 Kula akafûnzi kaburuduka, na kulîra ehiremberembe hiheneka, kwo n'enfûlago y'obumâma egenda ciru.
- 3 Nka kula bayîkira eciterusi akarhi, n'ecihêsi omukoba kwo banabikira abahwinja emihini.
- 4 Orhahîra okadumiza omusirhe oku isirhc lyâge, wakanabà akâge nâwe.
- 5 Omusirhe omushuze nk'oku isirhc lyâge linali, akâmanya mpu ali murhimanya.
- 6 Kubula-bulà na kucîtwa amaboko, okurhuma omuganda w'ecingolo-ngolo.
- 7 Entege z'ow'akagulu zirhajira nsimiko, zo nguma n'omugani omu kanwa k'ecingolo-ngolo.
- 8 Kunanîriza ibuye oku mujaleti, okuhà ecingolo-ngolo irenge.
- 9 Omugani omu kanwa k'ecingolo-ngolo, ihaji lya kashûgi-shûgi omu nfune z'omulalwe.
- 10 Omulwî wâlasha ngasi muntu wacîgerera, ye muguma n'omuntu oziga akolerwa n'ecingolo-ngolo.
- 11 Kulîra akabwa kashubîrira ebishaliza, kwo n'omuhwinja naye ashubirira obuhwinja bwâge.
- 12 K'okola oshanzire omuntu ôcibwîne burhimanya? Omusirhe ye mukulu hali ye.
- 13 Omwôlo erhi engoromora eri emuhanda, «entale eri emuhanda!»
- 14 Omwôlo kwo ahinduluka aha ncîngo, kula olumvi luhinduluka omu mulirango.

- 15 Omwôlo anazinde alikira okuboko oku
cishanjo, okukuyêrekeza ekanwa
kumurhamye.
- 16 Omwôlo kw'amanya mpu ye murhimanya
olushîne, walusha bantu nda bashuza
n'obwîrhonzi.
- 17 Okucîhira omu lubanja lwa bene, kubà
kugwârha amarhwîri g'akabwa.
- 18 Kwo ali ak'omusirhe walasha omuherho gu-
likwo emyampi êkolîre, gulikwo n'empîru
n'olufû,
- 19 omuntu orheba owâbo, abuliderha, erhi: «byàli
bihinza!»
- 20 Cibula ca nshâli cizimya omuliro entambala
nayo enahwe nka ntà rukozo-wâkoza.
- 21 Omuntu mukunizi kw'azûsa akadali kulîra,
amakala gazûsa omuliro, kulîra bahira en-
shâli oku cîko.
- 22 Ebinwa by'omuntu w'omwanzi bubà
bununîrizi, buyandagalira omu nda kuhika
oku nyômvu.
- 23 Buhomo oku nyungu y'ibûmba, ko kanwa
k'omuntu oganira n'olubohôlolo, n'obwo
omurhima gwâge guli mubî.
- 24 Oshombana ajira oku arhebana n'ebinwa,
n'obwo omurhima gwâge guyûbarhîre ob-
ulyâlya;
- 25 ciru akaderha n'obwonjo, orhamuyêmêraga,
bulyâla omu murhima gwâge muli bigalu-
galu nda.
- 26 Enshômbo hali amango ecihundikira obulenga,
omu ndêko mwo eciyêrekanira.
- 27 Ohûmba omwîna anagugwemwo, ohirika ibuye
linamugalukekwo.

- 28 Olulimi lunywesi lushomba okuli, akanwa kashigîriza kushâba kashâba.

27

- 1 Orhacîkubagiraga omulegerege gw'irhôngo, bulya orhamanyiri bici byarhenga mw'ogu gw'ene.
- 2 Wundi wâkukûnga ci arhali kanwa kâwe wêne, muntu wârhenga kuli ci arhali wêne.
- 3 ibuye lizidoha n'omushenyi kwo na kwo, ci omungo omusirhe alêrhera omuntu gucilushire.
- 4 Omutula gubâ mumînya, n'obukali gubâ muhûsi, omungo gw'owamânyagwa gwohe ndi wankagulîndira?
- 5 Aha wankasîmwa n'orhaderha, wankakalihirwa n'owakubwîririra.
- 6 Omwîra anakulubira obone n'oku alubire, ci omwanzi anakuhôbera erhi anakuhigîre.
- 7 Mumiro guyigusire anagalule obûci, mumiro gushalisire ananunirwe n'ebilulu.
- 8 Omuntu ogenda-genda ahike kulî n'ecihugo aburhagwamwo, kwo ali nka akanyunyi kayâbukira kuli n'olwôgo lwâko.
- 9 Amavurha gabaya bwinjà kushagalusa gashagalusa omurhima, nakwo okujira omwîra nkana kunabombêze omurhima.
- 10 Orhahîra okalekêrera omwîra wâwe nîsi erhi omwîra wa sho, orhahîra okajà aha mwa bene winyu olusiku oli burhè. Mwîra oli hôfi, ye mukulu hali mucu wa muntu oli kuli.

- 11 Mwâna wâni, hinduka murhimanya lyo osha-galusa omurhima gwâni, lyo mmanya oku nâshuza ngasi abangayisize.
- 12 Omwenge akabona obuhanya anacîfulike, omuhwinja yêhe mpu abugeraho acîyandûlire!
- 13 Omunyâge ecirondo, bulyâla acîhânyire ncungulà oku w'ihanga, na kuli oyu orhamanyiri omuhûnekwoye ecikinja.
- 14 Omuntu wagisha owâbo n'izù linene sêzi-sêzi*, abandî banamugânjire omu balozi!
- 15 Omukazi w'embaka ye muguma na kula obona emirhôngyi, era mirhôngyi ehona oku nyumpa burhahusa olusiku lw'omudûmbi.
- 16 Ogwêrhe owa bene oyo erhi mpûsi agwêrhe, n'okuboko kwâge kulyo mavurha kufumbasire.
- 17 Cûma cirhyaza ecûma, muntu oyengehya owâbo.
- 18 Olanga emizêti ye nayirya amalehe. olanga nnawâbo ye najà irenge.
- 19 Kulîra obusù burhashusha bwâbo, kwo n'emirhima y'abantu erhashushana.
- 20 Wa-nyênga na Wa-kuzimu, abo bombi barhîgurha. kwo n'amasù gw'omuntu garhîgurha.
- 21 Hali ecibeye c'amarhale hali n'eca amasholo: Omuntu yêne okwânîne ayirukire ayumva ebinwa by'okulimîrhiza.

* 27:14 27, 14 Abayahudi bâli hanzibwe okulamusanya n'omuntu arhacijira omusengero gw'esêzi: sinza Ebibliya y'e Yeruzalemu.

- 22 Omusirhe ciru wankamushakulira omu
cishakulo; isirhe lyâge lîrhankamurhen-
gakwo.
- 23 Omanyè ebintu byâwe bwinjà, obusò bwâwe
obushîbirire;
- 24 bulyâla obugale burhabâ bw'ensiku n'amango,
obuhirhi burhasigirwa iburha n'erindi.
- 25 Ôbà wamâkolôla, n'oburheme bwamâvunda.
wamânasingula ebyâsi by'oku ntondo,
- 26 obè n'abâna-buzi ly'obona eci wâyambala, obè
na bihebe nka binga wakatwamwo ol-
ubanja lwamashwa gâwe;
- 27 obè na marhà manji ga mpene, bibè bi-
jumbu kuli we, oku ba aha mwâwe na kuli
bambali-kazi bâwe.

28

- 1 Omumînya anayâke na ntâye omulibisirekwo;
omushinganyanya yêhe kwo abâ adekerîre
nka mwâna wa ntale.
- 2 Bubî bwa ba-ciri-misî butula entambala,
omurhimanya ayifûnge.
- 3 Omumînya wâlibuza omuhanya, ye muguma
n'enkuba yâshereza emyâka, olônze
eciribwa, ocibule!
- 4 Omuntu okulekerera irhegeko: kuyinjibana
enkola-maligo, ci omuntu oshimba
irhegeko, arhabona oku nkola-maligo.
- 5 Enkola-maligo zirhumva hishingânîne,
abalonza Nyakasane bôhe byoshi
bayumva.

- 6 Owabâ ali mukenyi nka anali mudahemuka, ye mukulu oku muntu w'enjira z'ebinzongo-nzongo ciru akabà mugale.
- 7 Oshimba irhegeko ye mwâna mwenge, okômera enkonola-masù anabonêsa bene îshe nshonyi.
- 8 Omuntu ogala n'eby'obungunganya n'oyungukira oku bandi, analundikire abâyishibigabira abakenyi.
- 9 Omuntu ocîfuka amarhwîri mpu bankanamukengêza amarhegeko omusengero gwâge guruhika.
- 10 Omuntu ohabulira obushinganyanya omu njira mbî, arhakabula bugwa omu mwîna ahûmbaga yêne.
- 11 Omugale kwo aderha mpu ali murhimanya, n'obwo omuganda w'amakengu anamuyenje anamugwâse.
- 12 Abashinganyanya bakayaza ntâye orhasima, endyâlya zikaja eruhya abagula banayôngoloke muguma-muguma.
- 13 Omuntu ofulika amabî gâge kuyabirwa anayabirwa, ci omuntu ocîshobeka akanagaleka kubabalirwa anababalirwa,
- 14 Iragi lyâge omuntu oyôrha akomekîre, ci kwône omuntu w'omurhima muzibu nk'ibuye, kuhanyagala anahanyagala.
- 15 Kw'ali nka ntale yalûmba, nka ciryanyi ciri ishali, omuntu obîhira olubaga.
- 16 Omuluzi akabula bwâge bwenge ly'anyagana, oshomba eby'obuhagwe ye rihya ensiku.

- 17 Oyu balibirhakwo mpu ayîsire omuntu, ânalinde ahika aha nshinda erhi kuyâka ayâka, orhahîra okamuhumakwo.
- 18 Omuntu ojira obwôrhere bushingânîne ârhakabà kurhi, ci omuntu odûngira eyi n'eyi: arhabula olunda arhogîre!
- 19 Omuntu ohinga ishwa lyâge ye nabona eci-jumbu ayikula, n'olibirha oku mpûsi ye yîgurha ecizômbo.
- 20 Orhabêsha ye banabûmba mugisho, olonza okugala duba arhabula butumula.
- 21 Kurhabà kwinjà okujira akanânâ, ci kwône ehihimbi hy'ecijumbu hinarhume omuntu alyâlyanya.
- 22 Owa amagene anabishwire, ahabe oku olusiku lw'ecizômbo luciri nyuma.
- 23 Okalihira omuntu anazinde erhi arhona, kulusha ow'akalimi kalimîrhiza.
- 24 Ozimba îshe na nnina mpu «cirhali câha» erhi alingiyinjibana ebishambo.
- 25 Mwonganwa otula entambala, oyêgemera Nyakasane arhakabona itâka.
- 26 Ocîkubagira obwenge bwâge yênene erhi muhwinja, omuntu ogenda acîrhonzire arhabâ kurhi.
- 27 Omuntu ohà abakenyi arhashalika, ci kwône ogenda azibire erhi mujâcire.
- 28 Endyâlya zikayimuka, abantu banacîfulike ci kwône zikaherêrekera, abashinganyanya banaluge.

29

- 1 Omuntu oyumva bamukalihira acîkenyegule,
kukenyuka anakenyuka burhalûnga.
- 2 Nka barhimanya barhegeka, olugaga
lunayumve lusîmire, nka ndyâlya ziri oku
ntebe, olubaga kulaka lulaka.
- 3 Omuntu orhonya oburhimanya ye simîsa îshe,
orhonya abakazi b'ebishungu, kusherêza
anasherêza e birugu byâge.
- 4 Bushinganyanya mwâmi ayôlolosamwo ecihugo,
ow'obuhagwe yêhe kusherêza acîsherêza.
- 5 Olimîrhiza owundi, erhi murhego mulabarhe
amufulisire.
- 6 Endyâlya enalambagire erhi enali ntege,
omushinganyanya yêhe âgenda
ashagalusire.
- 7 Omushinganyanya anakaziyumva olubanja
lw'abakenyi, endyâlya erhishi-
luyumvîrhiza.
- 8 Abagambanyi banayôce ekà, ci abagula bôhe
aha bali kufûnga bafûnga entambala.
- 9 Omugula wajîsa omusirhe kadali, anakaliha
erhi ashese ci erhi anayâzire.
- 10 Ebishungu birhabona oku mushinganyanya,
abashinganyanya bôhe kugendêrera
bagendêrera obuzîne bwâge.
- 11 Muhwinja oziga omutula gwamurhaluka*,
omurhimanya yêhe anagurhûlirize.

* 29:11 29, 11 Omutula gunarhaluke omuntu, nka kula amamvu gazônga omuntu. Kwo n'oburhè nabo bunaderheza omuntu ebigalu-galu.

- 12 Omurhambo okâyumvirhiza ngasi binwa bya bunywesi, abambali boshi oku banali barhabonekemwo orhali mubî.
- 13 Omuganda n'omugale babugânîne muli oku: bombi Nyakasane obamolekera mûshi.
- 14 Omwâmi otwîra abagûnda olubanja n'abushinganyanya. entebe yâge kusera yânayôrhe esêra.
- 15 Okushûrhwa n'okukalihirwa binahe omuntu oburhimanya omwâna balekêrera ye bonesa nnina nshonyi.
- 16 Nka nkola-maligo ziri oku ntebe ly'obubî buluga, ci kwône abashinganyanya banayishibona oku zahunguluka.
- 17 Okazihanûla mugala wâwe, wâbona oku acikushagalusa, anarhume omurhima gwâwe gwarhîmûkwa.
- 18 Nka ntà mulêbi, olubaga lunabè nka kulya balunika, yêhe w'iragi omuntu oshimba irhegeko.
- 19 Omujà arhadundwa na binwa, anabè abiyumvîrhe arhânabishimbè.
- 20 K'obwîne ola muntu ohamira oku binwa? Omusirhe ye mukulu hali ye.
- 21 Orhogoza omujà ociri murhò, erhi akula anamukulire.
- 22 Omuntu oluba duba ntambala atula; n'omukali arhahwa arhâlogorha!
- 23 Okugayana kunarhume omuntu ashuba nyamakobwa, n'omuntu acîrhôhya ye najà irenge.

- 24 Kunali kulukira haguma n'ecishambo, na kucîhanyagaza, okuyumva bakûngulira oyu burhalikwo, okanahulika.
- 25 Oyôboha abantu arhimangigwa omu murhego, ocîkubagira Nyakasane agwêrhe ah'agwêrhe.
- 26 Banji balwîra okurhona emunda omurhambo ali, ci kwône Nyakasane yêne ohà omuntu olubanja.
- 27 Abashinganyanya barhakwirirwa nkola-maligo, n'enkola-maligo erhabona oku muntu mushinganyanya.

VI. Ebinwa bya Aguri

30

- ¹ Ebinwa bya Aguri, mwene Yâkehe w'è Masi.
Alaga ebinwa oyo muntu* àrhumiraga Itiyeli, kuli Itiyeli bona Ukala.
- ² Ntà muhwinja akâni omu bantu, ntajira makengu ga muntu,
- ³ Oburhimanya ntabuyigaga, n'obumanye bw'abimâna†
- ⁴ Ndi okola osôkîre emalunga anabuligaluka?
Ndi okola ofumbasire empûsi omu nfune zâge?
Ndi okola obohire amîshi omu cironde câge?
Ndi watwâga embibi z'îgulu zoshi? K'oyishi izîno lyâge?
K'oyishi izîno ly'omugala?

* **30:1 30, 1 30, 1:** Ebinwa by'ecihabraniya biri aha, abalenga barhabiyumva kuguma boshi. † **30:3 30, 3 30, 3:** Kwo kuderha obumanye omwimâna yêne ayigîriza. Bukenge burhumire bamuderha nka hanji. ntabuyishi.

⁵ Ngasi luderho lwa Nyamuzinda lubà lucesîbwe
n'omuliro;

abâ mpenzi y'oyegemire muli ye.

⁶ Akanwa kâge orhahîra okakahebakwo akandi,
wankanatumula bakujire munywesi.

Omusengero

⁷ Bibirhi nkusêngîre, orhabinyimaga,
obinshobôze ntacifà:

⁸ Oncînge oku bunywesi n'oku bulênzi,
orhampâga bukenyi orhampâga na bugale,
ci ondeke nâni ndye oku mugati‡.

⁹ Kuderha nti nakayigurha obone namâkuhaba,
obone nkola naderha nti: Nyamuzinda ye ndi
oyo!

nîsi erhi nshalike obone nkola nazimba,
obone namâhemukira izîno lya Nyamubâho.

¹⁰ Orhahîraga okashobeka omujà emunda
nnabamwâbo ali,
ankanakuhehêrera ohanyagale.

VII. Emigani erimwo emibalè

*Enyumpa mbî ziri inni, n'ebirhayumvîkana ho
biri*

¹¹ Hali obûko, oku bàjacira îshe, kwo na nnina
barhamukenziri.

¹² Hali obûko bumanya mpu buli bwa bêru-kwêru,
n'obwo izinga lyâbo libananîrekwo.

¹³ Hali obûko bulolera abandi oku cikanyi,
n'ebisike biyunjwire kagayo.

¹⁴ Hali obûko bujira engôrho mpu mîno,
n'orhwere mpu myanganga,

‡ **30:8 30, 8** Omu Vulgata: «casinga ompè eci nalya»,

rhwo bashanyangulamwo abagûnda,
babarhenze hano igulu, banasigise abakenyi
abâbo bantu.

Hali binni birhîgurha

15 Omushundwe gujira banyere babirhi: bo ba
lêrha! lêrha!

Hali bisharhu birhîgurha na binni birhaderha
mpu: «lekaga»!

16 Okuzimu, endâ y'engûmba, idaho lirhigurha
mîshi,

n'omuliro guruhaderha mpu: lekaga!

17 Amasû omuntu akengulamwo îshe, âgagayira
nnina wa muntu obugikulu,
bihungu by'oku lwîshi byâgarhule, bigukuma
byâgashêge!

18 Hali bisharhu nyumva bintalusire, na binni
ntishi:

19 enjira ya lubaka emalunga,
enjira y'enjoka oku mbyâ,
enjira y'obwârho omu karhî k'enyanja,
enjira y'omulume omu mwanahyâ\$,

20 Enjira y'omukazi w'ecishungu yoshi eyo:
anabâ amâlya ahôrhole nakanwa, erhi:
«ntâ bubî najizire».

21 Hali bisharhu bigeza igulu mw'omusisi: na
binni birhalindwa:

22 omujâ wamâhinduka mwâmi,

§ 30:19 30, 19 Omu mwâna-hya: mukazi wa muhya, arhali
kuhaba obulyo bw'okumuhima, ci ihwe ly'ukubâ izîmi
n'okuburha!

n'omusirhe wamagala,

²³ Omunyere bàkazâgibenga wamâheruka,
n'omujâ-nyere wamâyîmûla nn'omumwâbo!

Ebinyinyî nabyo hibà binni

²⁴ Hano igulu habâ binyinyi binni: cikwône
barhimanya omu barhimanya.

²⁵ Obunyegere, lubà lubaga lwa butya-butya, ci
kwône buyishi oku bahaka enguli canda.

²⁶ Ebishegeshe, ebà ngabo ya mbula-misî, ci
kwône biyishiyûbaka omu mabâle.

²⁷ Enzige, zirhajira murhambo, ci kwône bwinjà
zihinda.

²⁸ Omusherebera, nfune egugwârha, cikwône
omu bwâmi guyâlukiza*.

Abayishikânânda

²⁹ Hali basharhu bayishicûka, na bani bay-
ishikânanda.

³⁰ Wa-ntale, ntwâli omu by'erubala, arhayôboha
bici!

³¹ Nyaluhazè wakânanda omu karhî k'engoko,
n'ecihebe cayâbula obusò,
na mwâmi omu ngabo yâge.

³² Erhi wankahabuka okakaliha, n'erhi wakabà
wacîjîre emurhima,
onahire enfune oku kanwa!

³³ Bulyâla, amarhà, omuntu akagatûnda, ga-
narhengemwo amakâfè;
izulu, omuntu akalisinaga bwenêne,
linarhengemwo omukò,

* **30:28 30, 28** Nka kula baderha eno mwîrhu Bushi, mpu: omuntu
anashombe nyalugâka babul'iyalukiza nyumpa nguma.

n'oburhè, okubunanîriza kunarhengemwo entambala.

VIII. Ebinwa bya Lemuweli

31

- ¹ Ebinwa bya Lemuweli mwâmi w'e Masa, nnina wamubwîrizagyabyo.
- ² Mâshi mwâna wâni, mâshi k'omu nda! Mâshi busîngo busînga omuliro!
- ³ Irhondo orhahîraga okarhega abakazi emisî yâwe, orhahîraga okacirhega ba-kaheza-k'abâmi.
- ⁴ Kurhahimwa kushuha abâmi, Lemuweli, kurhahimwa okushuha abâmi okucirhega amamvu, ciru n'oku baluzi okurhonya enzoga kurhabâ kwo!
- ⁵ Kuderha mpu okunywa kwankanabayibagiza olushika bàtwaga bône, obone bamâlenganya abarhindibuzîbwe.
- ⁶ Amamvu makali onagahe omuhera, idivayi on-alihè ogwêrhwe n'omutula,
- ⁷ anywe, ayibagire obuhanya bumulikwo; anywe arhacikengêraga bulya bulagîrire bwâge.
- ⁸ Okazibumbûla akanwa oderhere akaduma, oderhere n'enfûzi;
- ⁹ Okazibumbûla akanwa otwe olubanja bwinjà; omukenyi n'âbarhindibuzîbwe, okazibatwira olubanja.

IX. Irengé ly'omukazi nkana

- ¹⁰ Omukazi nkana ndi wankamubona? Agwêrhe ecitwîro cilushire ec'amagerha*.

* **31:10 31, 10** Er'irengé ly'omukazi nkana (murhim'ali ekà) luli lwiganyo lw'oburhimanya bw'omuntu

- 11 Omurhima gw'ibà ye gubà gucîkubagire, na ntâkwo abule buyunguka omugwêrhe.
- 12 Ensiku zoshi z'obuzîne bwâge, kuciza amuciza, ci arhamulibuza.
- 13 Anajè aho alonze obwôya bw'ecibuzi n'ecitâni, ahirekwo n'obulenga bw'amaboko gâge.
- 14 Kw'abâ nka bwârho bwa murhunzi, bwo buged'ishundira kuli
- 15 Azuka buciri budufu, ayîkuze ab'aha kê, agabire n'abambalikazi omukolo.
- 16 Akalonza ishwa analibone; bunguke bw'omu maboko gâge arhwêresamwo emizâbîbu.
- 17 Omushângi buzibu agukobeka, n'emisî ya amaboko gâge kukolêsa ayikolêsa.
- 18 Anakaziba ayumvîrhe oku obushanja bwâge buli bwinjà, na budufu akamole kêge karhazima†.
- 19 Okuboko anakulîkire oku bushanja, n'eminwe yâge ebungûle omugozi.
- 20 Anabumbûlire omukenyi enfune, alambûlire n'omuganda okuboko.
- 21 Arhayôbohera enyumpa yâge oku nkuba y'olubula, bulyâla ab'omu mwâge boshi, ntà wa mushângi muguma.
- 22 Amalengeti gâge yêne ogaluka, omushângi gwâge gw'akaduku n'ecitâni.

† 31:18 31, 18 Anayumve asîmire omukolo gwâge bulya gumubêrîre. Okuderha; mpu: «itara lyâge lîrhazima budufu, arhali mpu oku cîko alâla, nanga, ci mpu enyumpa yâge ecîkenzire, bulya mîra emwa Abayahudi, enyumpa ecîkenzire erhazimagamwo muliro, muliro gw'oku itara, n'okuzima kwâgo erhi mishîbo, kandi erhi bundi buhanya» (sinza Ayu 18, 6).

- 23 Aha ngombe ibà agwerheho olukengwa, ho atamala aha karhî k'abagula b'ecihugo.
- 24 Nyâmà wâni anakaziluka emishângi y'ecitâni aguza, n'omukaba agugulize omurhunzi.
- 25 Obuzibu n'olukengwa gwo mwambalo gwâge‡, âsheka ene, asheke n'irhondo.
- 26 Anakazibumbûla akanwa n'oburhimanya, n'oku lulimi lwâge kanwa ka butûdu kakubâ.
- 27 Arhahabiri enjira zirhenga omu mwâge n'ezimuja§, arhanalya mugati gwa bwôlo.
- 28 Abagala bayimanzire, mpu baderhe oku ali muny'iragi, ibà naye anakazimukunga.
- 29 Abakazi bàkozire ebinja bali banji, ci kwône w'oyo ocibalushire boshi.
- 30 Iranga kurhebana lirhebana, n'obwinjà bubà bwa busha, omukazi orhînya Nyakasane ye kwânîne okukengwa*.
- 31 Mumuhè oku binjà by'omu mukolo gwâge n'aha ngombe, emirimo yâge ederhe irenge lyâge.

‡ 31:25 31, 25 Arhaganya buligo, arhanabulânga. § 31:27 31, 27 Ayôsire ali masù ali na mushîbirizi, bakayigula olumvi aha mwâge arhahaba! * 31:30 31, 30 Ahâla «Septante», erhi LXX, kandi erhi Ebibliya y'omu cigereki, ko ahahindwire, mpu: «omukazi murhimanya» ye wajà irenge; okurhînya Nyamuzinda ko kwankakakûngwa. «Ye murhimanya». Lolà Mig 8, 22; Burh 8, 2.

BIBLIYA NTAGATIFU OMU MASHI
The Holy Bible in the Shi language of the Democratic
Republic of the Congo: Bibliya Ntagatifu omu mashi
(Bible with Deuterocanon)
La Sainte Bible en langue shi de la République
démocratique du Congo

copyright © 2024 BUKAVU Mashi and other Kivu Languages Bible

Language: Mashi (Shi)

Contributor: BUKAVU Mashi and other Kivu Languages Bible

Bibliya aha nfune ajage n'emurhima n'omu bijiro

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

If you make any changes to the text, you must indicate that you did so in a way that makes it clear that the original licensor is not necessarily endorsing your changes.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

Note that in addition to the rules above, revising and adapting God's Word involves a great responsibility to be true to God's Word. See Revelation 22:18-19.

2025-07-02

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 1 Jul 2025 from source files dated 2 Jul 2025

32d7d8c6-4f1f-556c-bf3d-9ed771bbfd1e